

1

Uluslararası *Mevlânâ* Sempozyumu Bildirileri

Sempozyum tertip heyeti
Prof. Dr. Mahmut Erol Kılıç (Bşk.)
Celil Güngör
Ekrem Işın
Nuri Şimşekler
Tuğrul İnançer

Cilt: 1

Motto Project yayını

İstanbul, Haziran 2010
ISBN 978-605-61104-0-5

Editörler
Mahmut Erol Kılıç
Celil Güngör
Mustafa Çiçekler
Katkıda bulunanlar
Bülent Katkak
Muttalip Görgülü
Berrin Öztürk
Nazan Özer
Ayla İlker
Mustafa İsmet Saraç
Asude Alkaylı Turgut
Nadir Aksu
Gülây Öztürk Kipmen
Yusuf Kot
Furkan Katkak
Berat Yıldız
Yücel Dağlı
Kitap tasarımı
Ersu Pekin
Baskıya hazırlayan
Kemal Kara

Yayınlayan
Motto Project
Mtt İletişim ve Reklam Hizmetleri
Şehit Muhtar Cad. Tan Apt. No: 13 / 13
Taksim / İstanbul
Tel: (212) 250 12 02
Fax: (212) 250 12 64
www.mottoproject.com
yayinlar@mottoproject.com
Baskı
Mas Matbaacılık A.Ş.
Hamidiye Mahallesi,
Soğuksu Caddesi, No. 3
Kağıthane - İstanbul
Tel. 0212 294 10 00

Bu kitap, 8–12 Mayıs 2007 tarihinde Kültür ve
Turizm Bakanlığı himayesinde ve Başbakanlık
Tanıtma Fonu'nun katkılarıyla İstanbul ve Konya'da
düzenlenen Uluslararası Mevlânâ Sempozyumu
bildirilerini içermektedir.

Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir.

Mevlevî tarikatı müntesibi Sultan V. Mehmed Reşad döneminde Hey'et-i Mevleviyye'nin Konya ziyareti günlüğü (4-12 Haziran 1912)

Mehmet Akkuş - Nesimi Yazıcı | Türkiye

Giriş

BİLİNDİĞİ gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları içerisinde çok sayıda tarikat var olmuştur. Bunların bir kısmı önceki dönemlerden intikâl ettiği gibi, diğer bazıları ise bu devrede hayat bulmuşlardır. Osmanlı toplum ve kültür tarihinde önemli roller oynamış tarikatlar içerisinde Rifaîlik, Kadirîlik, Nakşibendîlik, Halvetîlik, Bayramîlik, Bektaşîlik ve Mevlevîliğin sayılması mümkündür. Bunlar ve Osmanlı ülkesinde vücut bulmuş diğer tarikatlarla, halk yanında ülkenin değişik düzeylerdeki yöneticileri de ilgilenmişlerdir. Bu çerçevede Osmanlı sultanlarının da tarikatlar ve tarikat mensuplarıyla, en baştan itibaren ilişki içerisinde olduklarını tarih kaynakları nakletmektedirler. Padişahlardan bazıları bizzat tarikatlardan bazılarına mensup olmuşlar, birçoğu ise mutasavvıflara sevgi ve saygı göstermiş, ülke yönetiminde tarikat şeyhleri ve ileri gelenleriyle farklı düzeylerde münasebetlerde bulunmuşlardır. Bu zincirin halkalarını Ertuğrul Gazi'den başlatarak devletin varlığını koruduğu uzun yüzyıllar boyunca takip etmemiz mümkündür.¹

¹ Oldukça işlenmiş olan bu konu için örnek olarak bkz. İrfan Gündüz, *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri*, İstanbul, 1984; Ünver Günay-A. Vehbi Ecer, *Toplumsal Değişme, Tasavvuf, Tarikatlar ve Türkiye*, Kayseri, 1999, s. 178-217; M. Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, Ankara, 1972; Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", VD. , sayı II (Ankara 1942), s. 279-386; A. Yaşar Ocak-Süreyya Farûkî, "Zâviye", İA, c. XIII, s. 468-476 ; Ahmet Yaşar Ocak, "Din ve Düşünce", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul, 1998, c. II, s. 120-137; Aynı Yazar, "Tasavvuf, Sufiler ve Tarikatlar, Tekkeler", *Osmanlı Uygarlığı*, yay. haz. Halil İnalçık-Günsel Renda, Ankara, 2004, c. I, s. 266-287; Cengiz Gündoğdu, "Padişah-Tarikat Şeyhi Münasebetleri Açısından Azîz Mahmud Hüdâî ve Çağdaşı

Osmanlı İmparatorluğu sınırları dahilinde var olan tarikatlar içerisinde Mevlevîliğin önemli bir yeri bulunduğu bilinmektedir.² Mevlânâ'nın hayatta bulunduğu sırada bir tarikat olarak kurulmamış olan Mevlevîlik, onun 1273'teki vefatından sonra Çelebi Hüsâmeddin (ö. 1283), Sultan Veled (ö. 1312) ve nihayet Ulu Ârif Çelebi (ö. 1320) zamanlarında teşkilâtlanmış, bilhassa da Ulu Ârif Çelebi'nin şahsî çabaları yanında, İlhanlı yöneticileri ve Anadolu'nun değişik yerlerindeki Türkmen beyliklerinin idarî çevreleriyle kurduğu yakın ilişkiler sayesinde yayılmıştır. Özellikle XIV. yüzyılda büyük kültür merkezlerinde tekkeler açarak yerleşen ve mahallî otoritelerin, bu arada aydınların ilgisini çeken Mevlevîlik, zaman içerisinde bütün Anadolu'da yayılmayı başarmıştır.

Beylikler döneminde muhtelif bölgelerde zengin vakıflar elde eden Mevlevîlik, Osmanlı Devleti kurulduğu sırada Konya'daki dergâhtan başka beş tekkeye sahipti. Mevlevîlik Osmanlı topraklarında XV. yüzyılın ortalarına doğru gelişmeye başlamıştır. Bu sırada II. Murad (1421-1444; 1446-1451) tarafından Edirne'de büyük bir Mevlevîhâne (1426) açılması söz konusudur. Bunu II. Murad'ın ümerâsından Yahşi Bey'in Tire Mevlevîhânesi'ni kurması takip etmiştir. İlerleyen zaman içerisinde Osmanlı ülkesinde yeni Mevlevîhâneler kurulduğu gibi, genişleyen sınırlarla birlikte Anadolu Beyliklerindeki de ilavesiyle Mevlevîhânele-
rin sayısı daimi biçimde artmıştır.

Fâtih Sultan Mehmed (1444-1446; 1451-1481)'in Mevlevîlerle ilişkisine dair, fetihten sonra kiliseden çevirttiği Kalenderhâne Camii'nin vakfiyelerinde; *'burada bir şeyh, bir nâzır ve Cuma günleri namazdan sonra semâ meclislerinde Mesnevî ve ardından Kur'ân-ı Kerîm'den cüzler okuyacak bir hâfızın, semâzenlerle birlikte semâ yapacak dört mutribin'* bulunacağından bahsedilmesini, yani buranın hem bir imâret ve hem de Cuma günleri Mevlevî âyinleri yapılabilen bir zâviye hüviyetinde olmasını Nejat Göyünç,³ bu devirde Mevlevîlerin sosyal hayatta ve hükümdar nezdindeki etkilerine bağlamaktadır ki, bu değerlendirme biz-

Abdülmecîd-i Sivâsî", *Azîz Mahmud Hüdâyî Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, ed. Kâmil Yılmaz, İstanbul, Tarihsiz, c. II, s. 15-38.

² Geniş bilgi için bkz. Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul, 1953; Nejat Göyünç, "Osmanlı Devletinde Mevlevîler", *TTK Belleten*, c. LV, S. 213 (Ankara Aralık 1991), s. 351-358; Ahmet Yaşar Ocak, "Türkiye Tarihinde Merkezi İktidar ve Mevlevîler (XIII-XVIII. Yüzyıllar) Meselesine Kısa Bir Bakış", *II. Milletlerarası Osmanlı Devletinde Mevlevîhaneler Kongresi (Tebliğler)*, Konya, 1996, s. 17-22.

³ "Kalenderhâne Câmii", *Tarih Dergisi*, sayı 34 (İstanbul 1984), s. 489-490; Aynı Yazar, *Osmanlı Devletinde Mevlevîler*, s. 353-354.

ce de isabetlidir. Bu dönem, Mevlevîliğin yönetim çevreleriyle başlayan ilişkilerinin, yavaş yavaş eyalet ve sancak merkezlerinde yoğunlaştığı bir zaman dilimidir. Nitekim İstanbul'un ilk Mevlevîhâne/Âsitanesi de 1491'de II. Bayezid (1481-1512) döneminde, Padişah'ın izniyle Kulekapı/Galata'da kurulmuş, Osmanlı kamu yönetiminde köklü değişikliklerin yapıldığı bu devrede, Mevlevîliğe bir devlet kurumu statüsü kazandırılmış ve sağlıklı bir maddî yapıya kavuşabilmesi için vergi muafiyeti getirilerek çeşitli imtiyazlar tanınmıştır. Bu arada Mevlevîlik köylerden kasabalara ve oradan da şehirlere intikâl etmiş, git gide yüksek zümreye mal olmaya başlamıştır. Nitekim bu durumun bir göstergesi olmak üzere XVI. yüzyıl başlarında Osmanlı ülkesinde küçük kasabalarda 76 kadar Mevlevî zâviyesi, büyük merkezlerde ise 14 civarında Mevlevî dergâhı bulunmakta idi. Yavuz Sultan Selim (1512-1520) ve takip eden Kanunî Sultan Süleyman (1520-1566) dönemlerinde çelebîlik makamında bulunan Hüsrev Çelebî'nin çabalarıyla Mevlevîlik, büyük bir gelişme göstermiştir. Mevlevîliğin Osmanlı İmparatorluğu'nun en saygın sûfî çevrelerinin başında yer alması ise XVII ve XVIII. yüzyıllardan itibaren mümkün olmuştur.⁴

Osmanlı padişahları içerisinde Mevlânâ muhibbi olanlar veya diğerleri yanında bu tarikata yakınlık gösterenler olduğu gibi, doğrudan Mevlevîliğe mensup olanlar da bulunmaktadır. Nitekim III. Selim (1789-1807), II. Mahmud (1808-1839) ve V. Mehmed (1909-1918) Mevlânâ muhibbi ve aynı zamanda da ona atfedilen tarikatın munsubudurlar.⁵ III. Selim'in İlhamî mahlâsıyla ve Nabî, Nedim, Şeyh Gâlib yolunda yazmış olduğu şiirlerinde, Tasavvuf ve Mevlevîlik kavramlarının sıklıkla kullanıldığı görülür. Musikîye de bihakkın vâkıf olan bu padişah tarafından, kendi buluşu olan Sûz-i Dilârâ makamında Mevlevî Âyin-i Şerîfi bestelenmiştir. İstanbul'daki Mevlevîhâneleri sıklıkla ziyaret eden, buralardaki şeyh ve dervişlere ihsanlarda bulunan ve hattâ Cuma Selâmlığı için bile Galata Mevlevîhânesi'ni tercih eden III. Selim, başkenttekiler yanında ülkenin değişik yerlerinde bulunan çok sayıda Mevlevîhâne'yi de tamir ettirmiş veya genişlettirmiştir. Onun dönemi, Mevlevîliğin devlet adamları ve halk arasında geniş ölçüde yaygınlaştığı bir devredir.

⁴ Ahmet Yaşar Ocak, *Din ve Düşünce*, s. 128-130; Krş. N. Göyünç, *Osmanlı Devletinde Mevlevîler*, s. 354-355.

⁵ Geniş bilgi için bkz. Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, İstanbul, 2003; Bu kitabın özlü ve kısmî bir tekrarı "Yenileşme Döneminde Mevlevîler ve Siyâset (XIX. Yüzyıl)", *Türkler*, ed. Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca, Ankara, 2002, c. XIV, s. 94-110.

Amcası III. Selim gibi Türk sanat musikisine beste yapabilecek derecede aşinâ, hat sanatında oldukça yüksek bir düzeye erişmiş olan,⁶ aynı zamanda Adlî mahlâsıyla şiirler yazmış bulunan II. Mahmud'un da Mevlevîliğe karşı muhabbeti bilinmektedir.⁷ Padişah Mevlevîler ve Mevlevîlikle yakından ilgilenmiş, onları yanına almaya gayret göstermiştir. Bu meyanda II. Mahmud İstanbul'daki Mevlevîhâneleri sık sık ziyaret etmiş, çok sayıda Mevlevîhâne'yi tamir ettirmiştir. Bu dönemde 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ve buna bağlı olarak Bektâşîliğin yasaklanması da Mevlevîliğin gelişmesinde etkili olmuştur. Abdülmecid (1839-1861) de Mevlevîlere yakın ilgi göstermiş ve onun zamanında Mesnevî öğretim sisteminin yaygınlaştırılmasına katkıda bulunan Dâru'l-Mesnevîler (ilki 9 Muharrem 1260/30 Ocak 1844 Murad Molla Dergâhı'nda)⁸ açılmıştır. Abdülaziz (1861-1876)'in ise Mevlevîliğe muhabbeti ve bu durumun bir göstergesi olmak üzere ney üfleme merakı bilinmektedir. Onun Mevlevîliğe olan ilgisinin bir diğer göstergesi olarak 15 Kasım 1866'da yeniden faaliyete geçen Meclis-i Meşâyih'in⁹ başına Osman Selahaddin Dede'yi geçirmiş olmasını hatırlamak mümkündür. II. Abdülhamid (1876-1908)'e gelince, Padişah'ın tarikat mensuplarıyla genelde iyi geçinmek arzusu içerisinde bulunduğu ve bu yönde yoğun çaba saf ettiği bilinmektedir. Onun Mevlevîlerle olan ilişkilerinde ise, içinde bulunulan dönemin bazı gelişmelerine bağlı olarak, zaman zaman önemli sayılabilecek sıkıntılarla da karşılaşmış olduğu ifade edilebilir. Hiç şüphesiz diğerleri yanında bu gelişmelerde, Padişah'ın durumu kadar, döneminin bazı Mevlevî ileri gelenlerinin tutumları ve şehzade Reşad Efendi'nin Mevlevî olmasının etkileri bulunmuş olmalıdır.¹⁰

Sultan Reşad ve Hey'et-i Mevleviyye'nin Konya ziyareti

İsminden de anlaşıldığı üzere bu tebliğde esas olarak, dönemin Konya Mevlânâ

⁶ Uğur Derman, "II. Mahmud'un Hattatlığı", *Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri Bildiriler*, İstanbul, 1990, s. 37-47.

⁷ Barihüda Tanrıkorur, "Mevleviyye", *DİA*, c. XXIX, s. 470. Bir başka araştırmacı ise padişahın Mevlevî veya Nakşî olduğu rivayetini dile getirmektedir. İrfan Gündüz, *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri*, s. 153.

⁸ M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1971, c. I, s. 400.

⁹ Bilgin Aydın, "Meclis-i Meşâyih", *DİA*, c. XXVIII, s. 247-248; İrfan Gündüz, *age*, s. 203-216.

¹⁰ III. Selim'den itibaren Osmanlı sultanlarının melevîler ve melevîlikle ilişkileri Sezaî Küçük'ün yukarıda adı geçen kitap ve makalesinde işlenmiş bulunmaktadır.

Dergâhı Şeyhi Abdülhalim Çelebi ile Konya mebuslarının, şehirlerini ziyaret etmeleri yönünde Sultan V. Mehmed Reşad'a yaptıkları ve Padişah'ın yerine getirmeye imkân bulamadığı davete karşılık olmak üzere, bir kısım Mevlevî şeyh, müntesip ve muhibbânı ile bazı Saray görevlilerinden oluşturulan kalabalık bir heyetin, 4-12 Haziran 1912 tarihleri arasında İstanbul'dan başlayan ve yine orada biten seyahatleri, bizzat içlerinde bulunan İsmail (Tuncu) Bey'in *Konya Seyahati Hâtırâları*¹¹ adı altında kaleme aldığı notlara dayanılarak değerlendirilecektir. Bununla birlikte konumuza girmeden önce Sultan Reşad'ın dönemi, şahsiyeti ve Mevlevîlikle ilişkisi hakkında özlü bilgi vermemiz yerinde olacaktır.

Sultan Abdülmecid'in oğlu olan V. Mehmed Reşad (1909-1918), kardeşleri V. Murad (1876) ve II. Abdülhamid (1876-1909)'i müteakip 65 yaşında Osmanlı tahtına çıktı ve 9 yıl bu görevini sürdürdü. Otuzbir Mart isyanını bastıran Hareket Ordusu'nun İstanbul'a girişinin, şehrin ikinci fethi şeklinde değerlendirilerek V. Mehmed unvanı verilmiş olan Padişah'a halk, çoğunlukla Sultan Reşad demeyi tercih etmişti. Bilindiği gibi onun saltanat dönemi, ülkenin büyük buhran ve sıkıntılar içerisinde bulunduğu bir devredir. Arnavutluk'tan Yemen'e uzanan çeşitli isyanlar yanında, İtalyanlar Afrika'daki son Osmanlı toprağı Trablusgarb'ı almışlar (Eylül-Ekim 1911), Balkan Savaşı (8 Ekim 1912'de başladı) büyük bir felâket olmuş, nihayet Birinci Cihan Savaşı (1914-1918)'yla, Çanakkale Zaferi gibi bazı önemli başarılarla rağmen, devlet gerçek bir yıkılışa doğru hızla sürüklenmiştir. Şüphesiz Osmanlı ülkesinin bu sıradaki yönetim şekli, Padişah'ın olayları yönlendirmesini büyük çapta sınırlar mahiyette idi. Bununla birlikte Sultan Reşad'da da içinde bulunulan durumu tersine çevirecek bilgi ve tecrübe birikimi bulunmamaktaydı.¹²

Padişah'ın taht öncesi, özellikle de II. Abdülhamid'in saltanatı olduğu uzun yıllar boyunca Saray dışına çıkmadığını biliyoruz. Halbuki tahtta bulunduğu sırada Sultan Reşad, imkânlar elverdiği sürece ülkeyi ve halkını tanımak amacıyla İstanbul içinde geziler yaptığı gibi, İzmit, Şile, Hereke, Bursa, Seyitler, Edirne vb. başkentin yakın çevresinde ve bir de Rumeli Seyahati (5-26 Haziran 1911)

¹¹ Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Y. I/265. *Konya Seyahati Hâtırâları* başlıklı bu eser İsmail (Tuncu) Bey'in el yazısıyla 51 varak (her varakta 17 satır, 1-14'e kadar çift yönlü, 15-51'e kadar tek yönlü sayfalarda), 140x95 (120x85) cm. ebadında, mor renkli, bez kaplı, karton ciltli bir defter halindedir.

¹² Çok sayıda çalışma yanında Sultan Reşad dönemi gelişmelerini özlü biçimde görebilmek için bkz. Enver Ziya Karal, "Mehmed V", *İA*, c. VII, s. 557-563; Cevdet Küçük, "Mehmed V", *DİA*, c. XXVIII, s. 418-422.

128 olmak üzere bir kısım gezilere çıkmaktan geri durmamıştır.¹³ Buralarda her din ve ırktan Osmanlı vatandaşlarıyla temaslarda bulunan Padişah, onlara ve çeşitli eğitim ve sosyal amaçlı kurumlara bağışlarda bulunmuştur.

Sultan Reşad'ın şahsiyeti hakkında, saltanatının belirli dönemlerinde de olsa, kendisinin çok yakınında bulunmuş olan Lütü Simavi,¹⁴ Halit Ziya Uşaklıgil¹⁵ ve Ali Fuad Türkgeldi¹⁶ sayesinde oldukça yeterli bir kanaat sahibi olmaktayız. Bunlardan edindiğimiz bilgilere göre düzenli bir öğrenim görmemiş, dönemin geçerli Batı dili Fransızca'yı da öğrenmemiş bulunan Sultan Reşad, belki de Mevlî olmasının da etkisiyle Farsça'yı çok iyi derecede, bu kadar olmamakla birlikte Arapça'yı da bilmekteydi. Tarih'e ve bilhassa da Osmanlı Tarihi'ne meraklı olan Sultan Reşad, günlük çalışmalarından arta kalan zamanlarında bu tür eserleri okuturdu. Oldukça zeki olan Sultan Reşad'ın, güçlü bir hafızaya sahip olduğu da muhakkaktı. Nitekim Lütü Simavi Bey'in naklettiğine göre; Mefruşât İdaresi'nin depolarında bulunan ve temizlendikten sonra kendisine sunulan altın işlemeli, çok sanatkârâne hazırlanmış bir kafesi bir süre gözden geçirdikten sonra şunları söylemiştir; "*Amcam Abdülaziz Han zamanında huzura kabul edilirken –içinde nadir cinsten iki kuş da bulunduğu hâlde– bu kafesi –somaki odanın (elçilerin ve bazı önemli yabancıların özel olarak kabul olundukları daire) koridorunda– görmüştüm*". Hazîne-i Hâssa görevlilerine yaptırılan inceleme sonrasında söz konusu kafesin kaydına ulaşılmış ve Padişah'ın sözlerinin doğruluğu anlaşılmıştı ki, bu durumda en azından kırk beş senelik bir geçmişi Padişah doğru biçimde hatırlamış olmaktadır.

¹³ Mevlüt Çelebi, *Sultan Reşad'ın Rumeli Seyahati*, İzmir, 1999; Nahid Sırrı Örik, "Balkan Harbi Arefesinde Sultan Reşad'ın Rumeli Seyahati", *Hayat Tarih Mecmuası*, c. III, S. 26 (İstanbul Mart 1967), s. 26-31; Bu konuda dönemin basınında geniş bilgiler bulunabileceği gibi Halit Ziya Uşaklıgil (*age*, c. I, s. 121-123, 203-210; c. II, s. 148-205) ve Lütü Simavi (*age*, s. 51-54, 59-61, 112-114, 122, 131-205)'nin eserlerinde de oldukça detaylı malumat bulmamız mümkündür.

¹⁴ Lütü Simavi, tahta geçişinden itibaren üç yıl üç ay süreyle Sultan Reşad'ın Başmabeyincisi olarak görev yapmış, daha sonra hatıralarını yayınlamıştır. *Sultan Mehmed Reşad, Vahdettin ve Osmanlı Sarayının Son Günleri*, İstanbul, 2006, s. 14, 61, 80, 94, 146-147, 206-212.

¹⁵ Halit Ziya Uşaklıgil, Sultan Reşad'ın tahta geçişinden itibaren üç yıl kadar Başkatip olarak en yakınında bulunanlardan biridir. *Saray ve Ötesi Son Hatıralar*, İstanbul, 1940-1941, c. I-III. Şahsiyeti c. I, s. 132 vd; c. III, s. 79-83, 88-94.

¹⁶ Ali Fuad Türkgeldi, uzun yıllar Bâbiâli'de hizmet yaptıktan sonra Halit Ziya Uşaklıgil'in ayrılmasını müteakip Sultan Reşad'ın Başkatibi olarak görev yapmıştır. *Görüp İşittiklerim*, Ankara, 1951, s. 33-35, 54, 123-124, 274-276. Onun eserinde (s. 33-35) Sultan Reşad'ın cülus töreni ile Halit Ziya Uşaklıgil ve Lütü Simavi'nin maiyetine tayinleriyle ilgili ayrıntılı bilgi bulunmaktadır.

Mesnevî'yi defalarca okumuş olup Mevlevîliğe büyük sevgisi bulunan Sultan Reşad¹⁷, diğer tarikatlara karşı da iyi duygular besleyen dervişmeşrep bir kişiydi. Bununla birlikte şeyhlerin tesiri altında kalmış değildi. Şahsi harcamalarında tutumlu, dışarıya karşı ise cömert ve yardımseverdi, ibadetlerine düşkündü, namazlarını aksatmaksızın kılan muttaki bir kişiliğe sahipti. Nazik ve oldukça da yumuşak bir yapısı olan Sutan Reşad, kimseyi incitmek istemezdi. Sinirlendiğinde bu durum söz ve davranışlarına yansımaz, ancak yüzünün kızarmış olmasından anlaşılabilir. Ali Fuad Türkgeldi onun şu sözünü naklediyor; "*Ben birine hiddet edersem kalbini kırmamak için derhal namaza dururum; o vakte kadar hiddetim geçer*". Tahta yeni oturduğu sıralarda Mimar Kemaleddin Bey'i Saray'a davet etmiş ve kendisi için hâlen metfun bulunduğu Eyüp'teki türbesini, yanına da bugün Eyüp Lisesi olarak hizmet vermekte olan okulu yapmasını istemişti. Padişah'ın bu tercihinde su ve çocuk sesini sevmesi etkili olmuş olmalıdır. Çünkü nakledildiğine göre o, "*Ebedî uykumu su ve çocuk sesi duyarak uyumak isterim*" demekteydi.

Mevlevîliği, bütün kaynaklar tarafından açıkça ifade edilen Sultan Mehmed Reşad, bu tarikata olan sevgi ve bağlılığını çeşitli şekillerde göstermiş bulunmaktadır. Nitekim daha önceden yanmış bulunan Yenikapı ve Bahariye Mevlevîhâneleri onun döneminde yeniden yapıldığı gibi,¹⁸ 3 Kasım 1910'da Bahariye'de yapımı tamamlanan Mevlevî dergâhının açılışına katılmış, Rumeli seyahati sırasında Selanik Mevlevîhânesi'ni ziyaret etmiş,¹⁹ onun döneminde Konya'daki Âsî-tâne başta olmak üzere çok sayıda diğer Mevlevî dergâhları tamir edilmişti.²⁰ Mevlevîler ve Mevlevîhâneler de Balkan ve Birinci Cihan Savaşı sırasında sosyal dayanışma ve yardımlaşma açısından önemli faaliyetler üstlenmişler, cihâd-ı mukaddesin ilan edilmesiyle Veled Çelebi'nin (İzbudak) komutası altında Mücâ-

¹⁷ Diğerleri yanında Sultan Reşad'ın Mevlevîlere sevgisi ve kendisiyle olan ilişkisi konusunda bkz. Veled Çelebi İzbudak, *Hâtîrâlarım (Canlı Tarihler 4)*, İstanbul, 1946, s. 51-53.

¹⁸ Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 273; Krş. Ali Fuad Türkgeldi, *Görüp İştiklerim*, s. 123-124.

¹⁹ Lütfi Simavi, *age*, s. 116, 135.

²⁰ 1328/1910 yılı içerisinde Konya'da Mevlânâ Dergâhı tamir ettirilerek masrafı hâzineden karşılanmıştır. BOA. , İ. MBH. , 1328/B. 027; İ. MBH. , 1328/L. 005; DH. İD., 33/3 (11. L. 1328); Ayr. bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, "Konya'da Mevlânâ Dergâhının Arşivi", İÜİFM, c. XVII, S. 1-4 (İstanbul Ekim 1955-Temmuz 1956), s. 158'de Sultan Mehmed Reşad zamanına ait Mevlânâ Dergâhı'nın su planı; Dergâha ve şubâtına font borularla nakil ve isâl edilecek suya ait planın muktâ-ı tûlânîsi ile ilgili 22 Nisan 1328/5 Mayıs 1912 tarihli bir belgenin bahsi geçmektedir.

hidîn-i Mevleviyye Alayı adını taşıyan bir gönüllü alayı oluşturulmuş ve bu alay Filistin cephesinde çarpışmıştır.²¹

Sultan Mehmed Reşad'ın 27 Nisan 1909'da tahta çıkması Mevlevîler arasında büyük sevinç uyandırmıştı. Aradan iki hafta geçtiğinde (11 Mayıs Salı) Eyüp Sultan'da yapılan geleneksel Kılıç Kuşanma töreninde yeni padişaha, Hz. Ömer'e atfedilen kılıç, dikkat çekicidir ki,²² bu tören için başkente gelen Mevlânâ'nın torunlarından Konya Dergâhı Postnişini Abdülhalim Çelebi (ö. 1925)²³ tarafından kuşatılmıştır.²⁴ Sultan Mehmed Reşad, Abdülhalim Çelebi'yi Cuma Selamlığı'ndan sonra özel olarak kabul etmiş ve muhtemelen yine onun tarafından İstanbul'da bulunduğu sürece şeyhin Enderun'da kalmasına imkân sağlanmış, ihtiyaçları için de iki görevli tayin edilmişti.²⁵ Padişah'ın Mevlevîlere olan muhabbeti, daha sonra da, çeşitli vesilelerle ortaya çıkmış ve bütün bunlardan cesaretle kendisi Konya'yı ve daha doğru ifadesiyle Mevlânâ Dergâhı'nı ziyarete davet edilmiştir.

Sultan V. Mehmed Reşad'ın Konya'ya daveti konusunu ilk defa dile getiren Abdülbaki Gölpınarlı'dır. Gölpınarlı, Mevlânâ Dergâhı Arşivi'ni tanıttığı sırada,²⁶ burada mevcut belgeler arasında bulduğu ve; "*Çelebilerden olduğu anlaşılan bir mebus, Sul-*

²¹ Caner Arabacı, "Balkan Harpleri Sırasında Mevlevîhaneler", S.Ü. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Yıl 2, S. 2 (Konya 1996), s. 251-255; Nuri Köstüklü, "Vatan Savunmasında Gönül Erleri: Mücâhidîn-i Mevlevîye Alayı", X. *Millî Mevlânâ Kongresi*, Konya, 2002, c. I, s. 213-226; Ahmet Cahit Haksever, "XX. Yüzyılda Üç Mevlevî Şeyhi: Veled Çelebi, Abdülbaki Baykara, Ahmet Remzi Akyürek", *Tasavvuf*, Yıl 6, S. 14 Mevlânâ Özel Sayısı (Ankara 2005), s. 389; Barihüda Tanrıkorur, *Mevleviyye*, s. 471; Nejat Göyünç, A. g. mak., s. 356.

²² Osmanlılarda hükümdarlık alâmetlerinden biri olarak kabul edilen kılıç kuşanmanın ne zaman başladığı kesin olarak tespit edilememekle birlikte, eskiliği konusunda bütün araştırmacılar müttfikler. Bizim için bu noktada önemli olan tören yapılması kadar, törenin baş aktörü kılıç kuşanan sultan yanında ikinci derecede rol oynadığında şüphe bulunmayan, kılıç kuşatan kişinin kimliğidir. Genellikle cülûstan birkaç gün sonra icrasına özen gösterilen ve *taklîd-i seyf*, *takallüd-i seyf* veya *takallüd-i şemşir* şeklinde isimlendirilen kılıç kuşatma işini, IV. Murad'a Celvetî şeyhi Aziz Mahmud Hüdâyî'nin, Sultan Vahdeddin'e ise Sünûsî şeyhi Ahmed eş-Şerîfî'nin yapması şeklinde, bazen tarikat şeyhleri yerine getirmekle birlikte, bu görevin daha ziyade şeyhülislâm ve nakîbü'l-eşrâflar tarafından yerine getirildiği bilinmektedir. Bu durumda Sultan Reşad'ın bir Mevlevî şeyhinin elinden kılıç kuşanmış olması, Abdülbaki Gölpınarlı'nın (*Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 273, 276-277) da vurguladığı gibi, dikkat çekici olmaktadır. Kılıç Alayları için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, İstanbul, 1984, s. 189-200; Abdülkadir Özcan, "Kılıç Alayı", *DİA*, c. XXV, s. 408-409.

²³ Celâlettin Çelebi, "Abdülhalim Çelebi", *DİA*, c. I, s. 212.

²⁴ Abdülkadir Özcan, "Kılıç Alayı", *DİA*, c. XXV, s. 410; Barihüda Tanrıkorur, *Mevleviyye*, s. 471; Lütfî Simavi, *Age*, s. 21; Halit Ziya Uşaklıgil, *age*, c. II, s. 123-125.

²⁵ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 276-277.

²⁶ *Konya'da Mevlânâ Dergâhının Arşivi*, s. 178.

tan Reşad'ın memleket gezisine çıktığını, bu arada birçok illerden dâvet edildiğini, Çelebi'nin Sultan Reşad'ı Konya'ya davet fikrini ortaya attığını, bu mebusun diğer mebus arkadaşlarıyla görüşerek sonunda Çelebi ile Padişahın huzuruna çıktıklarını, davette bulunduklarını bildiren bir yazı" şeklinde özetlediği bir vesikadan bahsetmektedir.

Mehmet Önder ise, Gölpınarlı ile aynı tarihlerde veya az sonra kaleme aldığı, bizim burada sözünü ettiğimiz Mevlevîlerin Konya seyahatini değerlendiren küçük bir makalesinde,²⁷ bir kaynak göstermeden davet konusunda oldukça detaylı bilgi vermektedir. Buna göre hem yeni padişahın cülûsunu tebrik ve hem de kendisine kılıç kuşatmak üzere Mayıs (1909) başlarında İstanbul'a gelen Konya Mevlevî Şeyhi Abdülhalim Çelebi, İstanbul'da büyük ilgi görmüş, bu arada Saray'a kabul edilerek Padişah'la da görüşmüştür. Bundan birkaç gün sonra Abdülhalim Çelebi, Konya mebuslarıyla bir toplantı yapmış ve Sultan Reşad'ın Konya'ya davetinin uygun olacağını, bu ziyaretin mümkün olması halinde hem Konya'nın ve hem de Mevlevî tarikatının itibarının artacağı görüşünü ileri sürmüştür. Abdülhalim Çelebi bununla da kalmamış 29 Mayıs'ta Dahiliye Nazırı Ferid Paşa ile bu konuyu görüşmüştür. Bu görüşmede Padişah'a teklif götürülmesi sırasında Konya adına mebuslardan birinin de hazır bulunması görüşü ortaya çıkmıştır. Nihayet Abdülhalim Çelebi, Konya Mebusu Mehmed Emin Efendi'yle birlikte 2 Haziran'da Padişah tarafından kabul edilmiş, misafirlerini büyük ilgi ve alâkayla karşılayan Sultan Reşad, tekliften pek memnun kalmış, bu ziyaretin ileride uygun bir tarihte gerçekleştirilmesi isteğini nazikâne ifade etmiştir.

Halihazır tebliğin hazırlanması sırasında biz, belki daha geniş bilgi bulabiliriz düşüncesiyle, Gölpınarlı'nın yukarıda bahsettiği belgenin orijinalini değerlendirdik.²⁸ Muhtemelen Mehmed Emin Efendi'nin kaleminden çıkmış olan belgede, tahta geçmesinin hemen sonrasında Padişah'ın Gelibolu, Bursa ve diğer bazı yerleri ziyaret arzusu halk arasında duyulduğunda, çeşitli yerlerden bu arada uzak merkezlerden gelen heyetlerin kendisine davette bulunduklarından bahsedilmektedir. Belgenin diliyle ifade etmek gerekirse; bu durumda Mevlevîliğe bu derece bağlı olan Padişahımızı bizim de Konya'ya davetimiz kaçınılmaz olmuştur. Bu konuyu önce İstanbul'da bulunan Çelebi Efendi ile görüştüm. Diğer mebus arkadaşlarla da görüşerek bir davetin yapılması kararını kesinleştirdik. Padişah'a teklifi

²⁷ "Sultan Reşad ve Hey'et-i Mevleviye", *Türk Yurdu*, sayı 265 (İstanbul Şubat 1957), s. 610-612.

²⁸ Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi, No: 2/119. Bu belgeye ulaşmamızda katkısı bulunan Doç. Dr. Ahmet Yılmaz'a en içten teşekkürlerimizi sunarız.

132 Çelebi Efendi ve (zaten Mevlânâ soyundan olmam dolayısıyla) benim götürmem kararlaştırıldı. Padişah bizleri pek mültefit karşıladı ve daveti; “*Vakt-i münasipte pîr-i akdeslerinin türbe-i enver ve akdesine yüz sürmek münasebetiyle zâten yegâne medâr-ı iftihârımız olan ravza-i mukaddese-i Mevlânâ’dan ibaret bulunan bel-demizi de kudûm-i hümâyûnlarıyla müşerref buyuracaklarını ...*” ifade ederek kabul ettiklerini bildirdi. Bütün bunlardan anlaşılan Abdülhalim Çelebi’nin Saray’a ilk kabulünden sonra, içinde bulunulan durumdan da istifade ile²⁹ davet konusunun gündeme geldiği ve Konya mebuslarının da meseleye dahil edilmeleriyle bunun yalnızca Konya Mevlevî Dergâhı Postnişini, yani o sırada Mevlevîlerin en büyüğü konumundaki Çelebi Efendi’nin değil, bütün Konyalıların daveti şeklinde Padişah’a ulaştırıldığı ve onun tarafından da memnuniyetle kabul edildiğidir. Bu sırada Konya’da yayınlanmakta olan *Hakem* gazetesi de konuyla ilgili olarak neşrettiği “Tebşîr-i Mühim” başlıklı yazısında, Mehmed Emin Efendi ile Çelebi Efendi’nin V. Mehmed Reşad tarafından kabullerinin şemsî-mâlî tarihle 19 Mayıs Salı günü gerçekleştiğini belirtmektedir ki, gün isminin belirtilmiş olması dolayısıyla bunu 1 Haziran 1909 olarak göstermemiz yerinde olacaktır.³⁰

Bilindiği gibi Sultan V. Mehmed Reşad’ın tahta çıkışının üzerinden, henüz ancak bir buçuk ay geçtiği bir sırada gerçekleşen Konya’yı ziyaret teklifi ve bu konudaki kabulün gerekleri yerine getirilememiştir. Yani Padişah, Konya’dan çok daha uzak bölgeleri içeren Rumeli seyahatini gerçekleştirdiği hâlde, Konya’ya ve Mevlânâ’yı ziyarete gidememiştir. Kanaatimizce bu olumsuz neticede, Mehmet Önder’in de dikkat çektiği gibi,³¹ içinde bulunulan şartların önemli rol oynamış bulunmasını düşünmemiz yerinde olacaktır. Bununla birlikte Sultan Reşad’ın verdiği sözü unutmamış olduğunu, aradan üç sene geçtiğinde, doğrudan kendi girişimi olmasa bile, muvafakatinin bulunduğuna şüphe olmayan bir gelişme dolayısıyla öğrenebilmekteyiz. Buna göre bir organizasyon komitesi (Hey’et-i Tertibiyeye) oluşturulmuş ve yapılan çalışmalardan sonra “Sâhib-i Mesnevî Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî’nin türbesini ziyaret etmek ve Osmanlılığın mehd-i zuhûru olan

²⁹ Ülkenin çeşitli yerlerinden gelen heyetlerin Padişah’ı bölgelerini ziyarete davet etmeleri ve kendisinin de bu seyahatlerden zevk aldığına en yakınında bulunanlar olarak Lütfi Simavi (a.g.e., s. 50, 51-54, 112-114, 122, 131-205) ve Halit Ziya Uşaklıgil (a.g.e., c. I, s. 121-123, 203-210, 148-205) tarafından dikkat çekilmiş bulunmaktadır. Dönemin basınında da bu konuda gayet bol malzeme bulunmaktadır.

³⁰ *Hakem*, Nr. 24, 21 C. Evvel 1327/27 Mayıs 1325.

³¹ a.g.m., s. 610.

Konya hakkında tetebbuât-ı ilmiyye ve târihiyyede bulunmak üzere ...";³² Mevlâvî şeyhleri, bu tarikatın ileri gelen mensupları, Mevlânâ sevenlerle, Padişah'ın hediyelerini de götüren ve giderleri ceyb-i hümâyûndan karşılanmış bulunan bazı Saray görevlilerinin oluşturduğu toplam yüz veya az fazla kişiden oluşan Hey'et-i Mevleviyye'nin, özel olarak tahsis edilmiş bir trenle 4-12 Haziran 1912 tarihleri arasında Konya'yı ziyaretleri sağlanmıştır. Şimdi sıra, İstanbul'da Haydarpaşa Garı'nda başlayıp yine orada biten ve o günlerde oldukça büyük ilgiyle karşılanan bu ziyaretin kısa bir değerlendirmesini yapmamıza gelmiş bulunmaktadır.

Bizim bu seyahatle ilgili en önemli kaynağımız olan *Konya Seyahati Hâtırâları*'nın sahibi İsmail (Tuncu) Bey, Mevlevî olmamasına, Saray'da da çalışmamasına rağmen, Padişah'a yakınlığından istifade ederek ve kendi isteğiyle bu geziye katılmış, daha önce Rumeli Seyahati'nde olduğu gibi,³³ gördüklerini, hissettiklerini oldukça teferruatlı bir biçimde kaleme almıştır.³⁴ Bu vesile ile belirtilmesi gereken bir husus da, aynı kişinin aradan otuz sene geçtiğinde (7-14 Aralık 1942), bu defa yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin sade bir vatandaşı olarak ikinci bir Konya seyahati yapmış ve bu seferki hatıralarını da, özlü biçimde de olsa, öncekilerin arkasına eklemiş olmasıdır. Tabiatıyla onun hatıraları yanında (İhtifalci) Mehmed Ziya Bey'in aynı seyahat dolayısıyla taşıdığı lâkabına da uygun biçimde önceden hazırlamış olduğu *Hey'et-i Aliyye-i Mevleviyye Nâmına Konya Seyahati Hâtırâları*³⁵ adlı kitabından, dönemin basınından³⁶ ve diğer bazı kaynaklardan da bu tebliğ için faydalanılmıştır.

İsmail Bey bu geziye halazâdesi Şehzâde Ömer Hilmi Bey'in Padişah nezdindeki tavassutu ile masrafları ceyb-i hümâyûndan karşılanmak üzere Hazîne-i

³² *Şehba*, c. III, S. 57 (İstanbul 15 Temmuz 1328), s. 168.

³³ İsmail Bey'in bu seyahatle ilgili notları *Hâtıra-i Seyâhat* (1327 Mayıs-Haziran: Selanik, Üsküp, Priştine, Kosova, Manastır) başlığını taşımakta olup her birinde 23 satır bulunan 182 varaktan ibarettir. Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Y. I/266 numaralı bu eser, tebliğ sahipleri tarafından yayınlanmak üzere hazırlanmış bulunmaktadır.

³⁴ İsmail (Tuncu) Bey, Şehzade Ömer Hilmi Bey'den halazâdem şeklinde bahsettiğine göre, babası İkinci Mabeyinci İbrahim Bey, Sultan Reşad'ın kayın biraderi olmaktadır. Uşaklıgil (*a.g.e.*, c. I, s. 105; c. II, s. 18, 98) Padişah'ın yakın çevresini değerlendirdiği sırada onunla ilgili şu bilgileri vermektedir: "*Maiyet-i seniyyede bir de Hünkârın kayınbiraderi olan İbrahim bey vardı ki, her manasıyla nazik ve halûk (iyi huylu, herkesle geçinen) bir zattı, sıfat-ı resmiyyesi olmayan zâirlere delâlet vazifesiyile Üçüncü Mâbeyinciliğe tayin edildi. Ancak tatyib-i hatır için verilen bu unvanın vezâifiyle meşgul olmak fırsatlarını İbrahim Bey pek nadir bulmuş olurdu*".

³⁵ İstanbul, 1328.

³⁶ Başta Konya'da yayınlanan *Babalık* ve *Hakem* olmak üzere bunlar yeri geldiğinde gösterileceklerdir.

Hâssa Müdür-i Umûmîsi Hacı Feyzi, Serberber Mehmed, Seccâdecî Zekerîya, Mâbeyn kâtiplerinden Nüzhet beylerle birlikte katılıştır. Tabiatıyla esas olarak Hey'et-i Mevlevîyye'yi oluşturanlar çeşitli tekkelerin şeyhleri, dervişler ve muhibbân, yani Mevlânâ'ya sevgi besleyenlerdir. Seyahat 18 C. Âhir 1330/28 Mayıs 1328/4 Haziran 1912 Salı günü saat 9'da, demir yolları idaresinin özel vagonlar verdiği Hey'et-i Mevlevîyye'yi taşıyan hususi trenin Haydarpaşa'dan hareketiyle başlamış ve yolculuğun ilk günü akşam 8.30'da Eskişehir'de son bulmuştur. Burada Eskişehir Mevlevî Şeyhi, derviş ve dedelerle, bir kısım memur ve polislerce karşılanan Hey'et-i Mevlevîyye'nin üyeleri geceyi Dergâh ve o sırada tek konaklama mekânı olan Madam'ın Oteli'nde geçirirler.

İsmail Bey, seyahatin her anını dikkatli bir gözlemci gibi takip etmekte ve muhtemelen, daha sonra temize çekmek üzere notlar almaktadır. Nitekim istasyonların bugün kullandığımız alafranga saatle kaçta geçildiğini, deniz seviyesinden yüksekliklerini, çevrenin görünümünü ihmal etmeksizin kaydetmiş bulunmaktadır. Hey'et-i Tertîbiyye ilk ve ikinci günün öğle yemeği olarak zeytin yağlı dolma, soğuk kavun, helva ve bol kirazdan oluşan bir menü hazırlamıştır. İsmail Bey buzlu suyu anmayı da ihmal etmemektedir. Yolcular Mevlevî veya muhibbi olunca ney, kudüm ve gülbank seslerine şaşmamak gerekecektir. Eskişehir-Konya arasındaki yolculuk sırasında Bahâriye Mevlevî Şeyhi Nazîf Dede ile Beyoğlu Mevlevî Tekkesi Şeyhi Dede ve Kasımpaşa Şeyhi Seyfeddin Efendi ile İsmâil Bey arasında pek candan bir sohbet başlamıştır. Çeşitli Farsça şiirler yanında Bâkî, Nedîm ve Fuzûlî'den manzûmeler, kasideler okunur. Karşı tarafta oturan bir grup arasında Şûrâyî Devlet azâsından Keçecizâdelerden Reşad Fuad Beyefendi başında Mevlevî sikkisiyle sıcaktan müteessir olsa da başını sağa sola sallayarak "Hû" çekmekte, bu arada trenin gürültüsüne karışan ney ve kudüm sadâları ayyûka yükselmektedir. Bu durum daha sonra da devam eder ve yolculuk pek neşeli geçer.

Yolculuğun ikinci günü (5 Haziran 1912 Çarşamba) sabah 05'te Eskişehir'den hareket edilerek 2'yi 14 gece Akşehir'e varılır. Hey'et-i Mevlevîyye burada Konya Mevlevî Şeyhi adına Sertabbâh Nizâmeddin Dede, Celâl Çelebi ile mahallî memur ve halk tarafından karşılanır. *Babalık* gazetesinin kaydına göre Ilgın'da da bir karşılama töreni yapılır. Konya'ya varış saati ise akşam 8'dir. Buradaki karşılama tabiatıyla Eskişehir ve Akşehir'den pek farklı ve gösterişlidir. Peronun bir tarafında vilâyetin üst düzey görevlileri, memurlar, çelebîler, dedeler, eşrâf ve büyük bir halk kitlesi, karşı tarafında Sanayi Mektebi Bandosu yer almıştır. Ayrıca polis ve jandarma ile askerî okul öğrencileri belirli bir düzen içinde

kendilerine ayrılan mekânlardadırlar. Uzun karşılama töreninde Mevlevî musiki-sine ait ney, kudüm ile bando sesleri birbirine karışır. Ziyaretçiler bundan sonra Konya'da bulundukları sürece, Çelebi Efendi'nin yaptığı programa tabidirler.

Hey'et-i Mevleviyye ile Konya'ya gelmiş olanlardan Mevlevî şeyh, dede ve dervişleri Çelebi Efendi tarafından Dergâh-ı Muallâ ve Şems-i Tebrizî Dergâhı'nda misafir edilir, diğerleri ise ilk geceyi bir Alman ailenin işlettiği Bağdad oteliyle, Selçuk, Osmaniye ve Agustus otellerinde geçirirler. Bu ilk akşamla ilgili olarak ifade edilmesi gereken hususlar arasında Vali Muammer Bey'in Hey'et-i Mevleviyye onuruna verdiği kırk kişilik yemek bulunmaktadır. Çelebi Efendi yemek masasında Vali'nin sağında otururken, diğer davetliler de dereceleriyle uyumlu olarak yerlerini almışlardır. Yemekte Sanayi Mektebi'nin bandosu müzik yapmıştır. Bu ilk gecedен hatırda kalan son husus İsmail Bey ile Berberbaşı Mehmed Bey'in odalarının bitişiğinde kalan eski Mâmûretü'l-Azîz Valisi Nusret Paşa'nın madensuyu yerine soyluca içmesi dolayısıyla zehirlenmesi ve Doktor Mustafa Münif Paşa sayesinde güçlükle kurtarılabilmesidir.

Hey'et-i Mevleviyye'nin Konya'daki ziyaretleri 6 Haziran 1912 Perşembe günü sabahı başlamıştır. Sabahleyin kahvaltı sonrasında Hey'et üyeleri beş adet tramvay arabasına binmiş, hediye olarak getirilen eşyalar ise iki arabaya konmuş olduğu hâlde, önce Şems-i Tebrîzî Dergâhı'na gelmişler ve burada Mevlânâ Dergâhı ileri gelenleri ile Şems-i Tebrîzî Dergâhı Postnişini Rıza Dede tarafından karşılanmışlar ve gerekli ziyaretleri yerine getirmişlerdir. Burada Padişah'ın hediyesi olan sırma işlemeli seccâde Dergâh'ın postnişini Rıza Dede'ye verilerek uygun biçimde serilmesi sağlanmıştır. Ziyaretçilerden âmâ Hafız Osman Efendi tarafından, Padişah'ın sıhhatinin devamı, ömrünün uzun olması, ordularımızın zaferlerinin sürmesi yolunda Arapça pek güzel bir dua yapılmıştır. Bu arada Dergâh selamlığında ziyaretçilere soğuk süt ve sigaralar ikram edilmiş, ayrıca Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi Abdülbâkî Dede tarafından gülbank okunmuştur. Daha sonra mutripler ve âyîn-hânlar eşliğinde Hükümet Caddesi takip edilerek Mevlânâ Dergâhı'na doğru yola çıkmıştır.

Ziyaretçiler ve onlarla beraber olanlar Sultan Selim Camii önüne geldiklerinde Veled Çelebi Efendi yanında Mevlevî tarikatı görevlileri, dedeler ve dervişler olduğu hâlde, ney ve kudümlerle kendilerini karşılamaya gelmişti. Nihayet bu iki topluluğa çevrede bulunan ahalinin de katılmasıyla gerçekten kalabalık bir insan seli halinde Mevlânâ Dergâhı'na dahil olundu. Gelenleri dedeler ve dervişler Mevlevî usullerine uygun olarak karşılarlar ve musafaha ederler. Burada önce yine âmâ Hafız Osman Efendi tarafından müessir bir dua yapılır, onu Çelebi Efendi'nin gülbangi takip eder.

136 Padişah'ın gönderdiği seccade ile Hey'et-i Mevleviyye'nin hediyesi olan iki kıymetli levha takdim edilir. Bu arada İsmail Bey, dikkatli bir gözlemci olarak, Dergâh'ta gördüklerini, hissettiklerini de ekleyerek eksiksiz yazmaya çalışır. Dergâh'ta onun dikkatini çekenler arasında üzerine resimler nakşedilmiş acemkârî bir mangal vardır ki, daha önce ne amaçla kullanıldığı bilinmemekle birlikte, şu sırada içine konulan buğday, verimi artıracığı inancıyla çiftçiler tarafından tohumu katılarak tarlaya ekilmektedir.

Nihayet öğle vakti gelmiştir. Her yemek öncesinde duyulan, Mevlevîlere özgü sofraya davet şekli olarak '*Lokmaya salâ*' nidası, İsmail Bey'in pek hoşuna gidecektir. Yer sofralarına oturulur. İsmail Bey, Çelebi ile aynı tepsinin etrafındadır. Mükemmel kuzu dolması, börek, tatlıdan ibaret yemek taze pide ve ayran eşliğinde iştahla yenilir. Yemeğin sonunda Çelebi Efendi, Farsça unsurların ağırlıklı olduğu şu sofraya duasını yapar.

Mâ sûfiyân-ı râhîm
Mâ tabla-hâr-ı şâhîm
Pâyende-dâr Yâ Rab
În kâse-i vâv-hân-râ
el-Hamdü li'llâh
eş-Şükrü li'llâh
Hak berekâtını vere
Anların nân u nimetleri
Ziyâde ola demler safâlar
Ziyâde ola dem-i Hazret-i Mevlânâ
Sırr-ı Sultân-ı âteş-bâz-ı Mevlevî...
Hû diyelim ... Hûûû.

Hazır bulunanlar hep bir ağızdan '*Hû*' diye mukabele ederek sofradan kalkarlar. Şimdi Dergâh'ın bahçesinde ağaçlar altında kahve içilip, abdest tazelenen vakittir. Çünkü bundan sonra Alaaddin Camii ve Türbesi ziyaret edilecektir.

Burada İhtifalci Mehmed Ziya Bey³⁷ ve Çelebi Efendi tarafından birer konuşma yapılır. Seyahatin hatırası olarak güzel bir levha asılır. Caminin giriş kapısı önünde topluca resim çektirilir. Padişah'ın sağlığı, Osmanlı ülkesinin esenli-

³⁷ Bu konuşmanın metni Mehmed Ziya Bey'in (*Hey'et-i Aliyye-i Mevleviyye Nâmına Konya Seyâhati Hâtîrâtından*, Dersaadet, 1328, s. 7-10) adlı eserinde bulunmaktadır.

ği için dua edilir. Dergâha dönülürken belirlenen kişilerden oluşan bir heyet Vilâyet'e giderek Vali Muammer Bey'e teşekkür ziyaretinde bulunurlar.

Hey'et-i Mevleviyye'nin Konya'daki bu ilk gününde başkaca bir resmî ziyaret bulunmadığından isteyenler serbest olarak şehri gezerler. İsmail Bey'in dikkatini kuyumcuların yaptığı hatıra eşyalar çekmiştir. Kravat iğneleri, sikke şeklinde yüzük, iğne, saç fırketesi vb. bazı hediyelikler alır, çevreyi gezip görerek tanımaya çalışır. Onun dikkatinden hiçbir şey kaçmaz. Nihayet Dergâh'a döner. Bu ve bundan sonraki geceler o ve diğer arkadaşları da Dergâh'ta misafir edileceklerdir. İsmail Bey, uzun ve arka tarafı kırlara bakan üç penceresi bulunan bir odada dört arkadaşıyla birlikte kalmaktadır. Odada sırayla beş yatak yapılmıştır. Hiçbir şey eksik değildir. Her biri için ayrı havlu, terlik, leğen ve ibrikler bulunmaktadır. Her şey o kadar iyi düzenlenmiştir ki İsmail Bey; *"Bu hususta ne yazılsa, ne söylene azdır. Mihmandarlık bu kadar olur."* Bir başka defasında da *"Cidden misafirperverlik budur."* demekten kendini alamaz.

Hey'et-i Mevleviyye onuruna Çelebi Efendi'nin verdiği akşam yemeğine *'lokmaya salâ'* duyurusuyla başlanır. Öğlende kilerin aynı olan yemekler iştahla yenilir, dua ile şükredilir, kahve içilir ve yatsı namazı için abdestler alınır. Daha sonra Dergâh'ta İzm-i Âzam Zikri yapılır;³⁸ İsmail Bey'in ifadesiyle; *"Nûrânî bir loşluk, gaşy edici bir koku, mutlak bir haşyet ve lerze içinde derin bir sükûn... Yalnız, Allah! Allah! Allah! ... Hissettiğim zevk-i rûhânî, hazz-ı manevî hiçbir şeyle ölçülemez"*. Mevlevîlerin usûlü, Dergâh'ta yatsıdan sonra kapıların kapatılması ve dışarı çıkacakların bundan önce ayrılmalarını gerektirdiğinden, Meydancı Dede anahtar elinde olduğu hâlde bütün hücreleri dolaşır. Artık Dergâh'ta tam bir sükûnet hüküm sürmektedir. Tabiatıyla bu durum yatak kıyafetleriyle yapılacak pek tatlı sohbetlere mani değil, belki de onun en etkili teşvikçisidir. Onlar da öyle yaparlar.

Hey'et-i Mevleviyye'nin Konya'daki ikinci günü 7 Haziran 1912 Cuma idi. Cuma namazı Dergâh'ta kılınacak, daha sonra da Çelebi Efendi tarafından Mesnevî'den bir ders yapılacak ve bir de Mukâbele-i Şerîf ile âyîn icra edilecekti. Bütün ziyaretçiler gerekli hazırlıkları önceden yaparlar. Bu arada boşluktan faydalanan İsmail Bey, hem şehri biraz gezer, hem de halazâdesi şehzade Ömer Hilmi

³⁸ İsmail Bey'in hatıralarında sözü edilen Mevlevîlikle ilgili çeşitli terminolojinin karşılıkları için bkz. Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı. Terimler, Semâ ve Mukâbele, Evrâd ve Tercemesi, Âdâb ve Erkân, Mevlevîlikte dereceler, Mesnevî okutmak, Metinler*, İstanbul, 1963.

138 Efendi'nin kendisine havale ettiği, Allah rızası için bir kurban kestirme ve etinin fakirlere dağıtılması işiyle meşgul olur.

İsmail Bey anlatmaya devam ediyor: Öğle yemeği büyük bir iştahla namazdan önce yendi, sonra da daha önce emsali görülmemiş, pek kalabalık bir cemaatle Cuma namazı kılındı. Program uyarınca Çelebi Efendi tarafından Mesnevî-i Şerîft'ın kısa bir ders takrir edildi. Sonra da; *"Meşâyih-i mevcûde-i Mevleviyye'nin iştiraki ve hey'et-i zâire-i mutribânın iltihâkıyla misli şimdiye kadar nâ-mesbûk bir derecede mukâbele-i şerîf icrâ ve âyin-i şerîf kırâat edildi. ... Semâ esnâsında dervîşânın, dedegânın, meşâyih'in etvâr ve hareketleri her türlü sitâyîş ve takdîrin fevkinde bir itâat-i tâmm ve tevekkül-i mutlaka içinde rû-nümâ idi"*.

İsmail Bey'in dikkat çektiği hususlardan biri de bu sırada Dergâh'ın üst katında yabancı ziyaretçilerin de bulunduğu ve bunların son derece ciddi ve saygılı bir biçimde âyini takip ettikleriydi. Âyin sonunda Hafız Osman Dede tarafından yaptırılan duayı takiben bir de yağmur duası yapılmış ve bundan 15-12 dakika sonra da yağmur yağmıştır. Bu arada Çelebi Efendi, cemaatin dağılmasından sonra Hey'et-i Mevleviyye içerisinde yer alan ziyaretçilerine özel olarak Mevlânâ'ya ait bazı eşyayı ziyaret etme imkânı sağlamıştır.

Bugünün programında Sadreddin-i Konevî'nin ziyareti de vardı. İkinci sırasında buraya gidildi. Camide namaz kılındı, türbe ziyaret edildi. Mehmed Ziya Bey burada da bir konuşma yaptı.³⁹ Ziyaretçiler açısından günün devamı da beklediklerinin aynen bulunması şeklinde, yani bütünüyle memnuniyet verici biçimde geçmiştir.

8 Haziran 1912 Cumartesi günü Hey'et-i Mevleviyye mensuplarından 45 kişilik bir grup Mevlânâ'nın annesinin kabrinin bulunduğu Karaman'a gidip geleceklerdir. Bu fırsattan istifadeyle yol güzergâhında bulunan Şerefeddin Camii, çevresindekilerle birlikte ziyaret edilir. Caminin içinde yer alan hat eserleri ve çinileri bilhassa dikkat çekmektedir. Buradaki Yusuf Ağa Kütüphanesi'ni de kısaca tanıtan İsmail Bey, şahit olduğu bu güzellikler karşısında şu değerlendirme cümlesini yazmaktan kendini alıkoyamaz; *"Paşası, beyi, ağası, hazinedârı, kahyâsı, kethüdâsı böyle kütüphâne, han, hamam, câmi, çeşme, imâret ve saire gibi din ve dünyaya ve cemiyete hâdim müesseseler vücûda getiren bu yüce milletin ruhundaki ulviyete, kanındaki temizliğe bakıp da hayran olmamak, iftihar duymamak kâbil değildir"*.

³⁹ Bu konuşmanın metni onun eserinde (age, s. +5-6) bulunmaktadır.

Bu defa küçük bir aksaklık söz konusudur. Çünkü Karaman'a gidip gelme planına rağmen demiryolları yönetimine zamanında haber verilmediğinden, istenilen zamanda hareket edilemezse de, fazla bir gecikme de söz konusu olmaz. Havanın aşırı sıcak olması ve soğuk su eksikliğinden dolayı sıkıntılı sayılabilecek bir yolculuktan sonra 11.30'da Karaman'a varılır. İsmail Bey, daha önce olduğu gibi yol boyunca çevreyi gözlemler ve gördükleriyle değerlendirmelerini not eder. O ve birlikte olduğu kişiler Karaman'ı pek virane bulmuşlardır. Fakat Anadolu'yu bilenler, bu durumun diğer yerlerde de pek değişmediğini ifade etmişler, İsmail Bey de bu neticeyi yöneticilerin yetersizlikleriyle, کافی derecede maddî imkân bulunamamasına bağlar.

Karaman seyahati Hazret-i Mâder diye de isimlendirilen Vâlide Sultan Camii Şerifi ile Türbe'sinin ziyaretinden⁴⁰ ve burada âmâ Hafız Osman Efendi'nin Fetih suresini okuyup, güzel bir dua yaptırmasından sonra, buna Fâtihalar eklenerek son bulur. Ziyaretin güzel geçmesi için Mevlevî Şeyhi Veled Çelebi Efendi tarafından gereken tedbirler alındığı gibi, katılanlara bir de öğle ziyafeti verilmiştir. Aynı akşam Vali Muammer Bey Hey'et-i Mevleviyye onuruna Bağdat Oteli'nde resmî bir yemek verir.⁴¹ Onun yemek sonundaki konuşmasına Mehmet Ziya Bey karşılık vermiştir. Kısa bir sohbetten sonra Dergâh'a dönülür. Buradaki sohbetler daima pek hoş olmaktadır. Ama sonunda İsmail Bey'in ifadesiyle yağı biten kandillerin birer birer sönmesi gibi hepsi uykuya dalıp giderler. En geriye kim kalmıştı. İsmail Bey'in bunu bilmesi mümkün değildir. Çünkü kendisi de uykusuzluğa yenik düşenlerdendir.

9 Haziran 1912 Pazar Hey'et-i Mevleviyye'nin Konya'daki son günüdür. Program öğle namazından sonra Dergâh'ta yapılacak zikirle başlayacaktır ve o vakte kadar herkes serbesttir. İsmail Bey de kahvaltıdan sonra yalnız olarak dışarıya çıkar. Kısa bir gezinti yapar. Meram Bağları'nı merak etmektedir. Fakat buraya gitme imkânını bulamadığı gibi, sorduğu Konyalılardan, bu ismin verilış sebebini ve ne anlama geldiğini öğrenememiştir. Gecikmek istemediğinden geri döner ve hep olduğu gibi Dergâh'ın aşhânesinde arkadaşlarıyla birlikte iştahla yemeğini yer. Yemeğin sonunda Çelebi Efendi tarafından gülbank çekilir, dua edilir.

Cemaatle kılınan namazdan sonra zikir başlamıştır. İsmâil Bey'in bu konudaki değerlendirmeleri dikkat çekicidir. "Ruhları tasfiye eden bu ulvî zikrin manevî haz

⁴⁰ Bu eserlerle ilgili geniş bilgi için bkz. İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitâbeleriyle Karaman Tarihi*, İstanbul, 1967, s. 229-251.

⁴¹ *Babalık* (Nr. 140, 23 C. Âhir 1330) tarafından bu yemek "mükemmel bir ziyafet" şeklinde nitelendirilmektedir.

140 ve huşûu içinde mest olmuştuk. Bu gibi tarikat âyinlerinin aleyhinde idâre-i kelâm edenlerin çok gâfil olduklarına bir kere daha karar verdim. Terbiyevî, ahlâkî ve çok ferâgat bahşeden bu meclis-i melâik-enîsin mâhiyet-i hakîkiyyesini idrak edemeyenlerin cidden acınacak insanlar olduğuna hükm ettim. Fâsıla ile devâm eden bu meclis-i şer'-i enverin daha uzamasını istiyorum. Mevlevî âdâbı, Mevlevî ezkânı ve tevhîdi pek kudsî bir mâhiyet arz eder. Çok ince nukât nazara çarpar. Tezhîb-i ahlâka tamâmen sâik olan bu evsâfta diğer bir âyîn görmemiştım". O semâ ile ilgili görüşlerini de ortaya koyar ve Mevlânâ'nın Mesnevî'sini ise şu cümlelerle değerlendirir; "Mesnevî-i Şerîf bunun (Mevlânâ tarafından gerçekleştirilen ictimâî ve ahlâkî inkilâbın) en bâriz, belîğ bir ifadesidir. O ne mevzûn, ne müselsel bir kudret-i ifâde ve maânî-i beyândır. Her kelimenin, her mısraın tazammun ettiğî ibret-âmîz, mûcib-i intibâh manâ ve tavsiyeler ve fıkralar, kıssalar, ahlâk ve rûh ve ictimâî, felsefî, ilmî şâyân-ı hayret esasları hâvîdir. Tekemmül etmiş, gâyesine vâsıl olmuş bir varlığın, fikrin en son kat'î ve bir daha söylenmesi kâbil olmayan ifâdesidir". O tarikat hayatı ve dervişlik hakkındaki görüşlerini de şu iki cümlede özetler; "Bu tarîkatta gördüğüm itâat ve tahammül ve mutlak olan teslimiyet öyle tahmin ediyorum ki bir esaret hayatında dahi görülemez. Fakat derviş ne bir esîr, ne de bir ecîrdır. Tamamen hür ve müstakildir. Lakin tarîkin esası, prensibi, düstûru hayra ve şerre, "Eyvallâh!" hikmesidir. Bu kazâ ve kadere, nîgîde, zahire ve bâtına, mâ-fevka, mâ-dûna ve'l-hâsıl her hangi hâdîse ve arzuya ve tezâhüre cümlesine mutlak "Eyvallâh!". Bunda fevkalâdelik bulamayanların nazariyeleri daima boştur".

İsmail Bey ve arkadaşları zikirden sonra Konya'yı gezmek üzere Dergâh'tan çıkarlar. Selimiye ve Azîziye camilerini ziyaret ederler. Azîziye Camii ile ilgili bilgi verir. Mihrabın üzerinde yarım daire şeklindeki Âyete'l-Kürsî bilhassa çok hoşuna gitmiştir. Ona göre; "*Fevkalâde bir istifile yazılmış olan bu 'Âyete'l-Kürsî' karşısında sâatlerce kalınsa doymak mümkün değildir*". Bu arada dikkatini çeken bazı yeni yapılardan da bahseden İsmail Bey, bunların eski vali Nâzım Paşa tarafından yaptırılmış olduklarını kaydeder. Son gecenin bütün ziyaretçiler açısından ayrı bir anlamı vardır. Fakat her şey gibi o da biter.

Hey'et-i Mevleviyye 10 Haziran 1912 Pazartesi günü Karahisar'a gitmek üzere Konya'dan ayrılır. Çok sayıda diğerleri yanında Vali adına Maarif Müdürü Ferid Bey ve Çelebi Efendi, istasyona kadar gelerek misafirlerini "*iẖtifâlât-ı fâika*" ile uğurlarlar. Bu sırada istasyonda asker sevkıyâtı vardır ve analar babalar asker ocağına gönderdikleri evlatları için göz yaşları dökmektedirler. Tren saat 15.50'de Karahisar'a varmıştır. Şehrin ileri gelen memur ve eşrafının hazır bu-

lunduğu kısa bir ziyaret için Hükümet Konağı'na uğranılır. Buradan Dergâh'a önde Şeyh Celâleddin Efendi ve âyinhanlar olduğu halde ney ve kudüm sadâları arasında Dergâh'a ulaşılır. İlk olarak abdest alınarak Sultan Divânî türbesi ziyaret edilir. Topluca hatıra fotoğrafı çekilir. Hatıralarında İsmail Bey Dergâh'ı tanıtır. Suyunun güzelliğini bilhassa vurgular.⁴²

İsmail Bey hatıra defterine, Afyon ve Afyonlularla ilgili dikkat çekici bilgiler kaydetmiş bulunmaktadır. Buna göre Afyon'da Ermeni ve Müslüman kadınların kıyafetleri arasında, birincilerin eteklerinde mavi bir şerit bulunmasından başka, hiçbir fark bulunmamaktadır. Onun yazdıklarına bakılırsa, bu sırada Müslüman halk ile Ermeniler arasında iyi komşuluk ilişkileri bulunmaktadır. Nitekim şehir gezisi sırasında bir Ermeni düğününe rastlarlar ve misafir olduklarını anlayan düğün sahipleri tarafından ısrarla düğüne katılmaya ve gelini görmeye davet edilirler.⁴³

Karahisar'da Abâ-puş Sultan Bâlî Türbesi'ni de ziyaret eden İsmail Bey'in dikkatini çekenler arasında, şehrin içinde aniden yükselen biri diğerinden çok daha büyük kaya kütesinden oluşan iki tepe bulunmaktadır. Büyük olana bazı arkadaşlarıyla birlikte çıkan ve buradaki yapıları anlatan İsmail Bey, şehri buradan seyrederek, muradı yerine gelmesi dileğiyle de buradaki kuyuya üç küçük taş atar, kale kapısında resim çektirirler.

Uzun boylu, kızıl sakallı, karşısında bulunanlara mültefit, tam bir Mevlevî olan Dergâh postnişini Celâleddin Efendi misafirlerine, her sofrada doldurulmuş birer kuzu, ayrıca yoğurt, mükemmel hamur tatlısı ve haşhaş yağıyla hazırlanmış ekmekten oluşan, çok güzel hazırlanmış bir akşam yemeği verir. Celâleddin Efendi yemeğe İsmail Bey'in de bulunduğu sofrada başlarsa da, daha sonra müsaade istemiş ve sırasıyla bütün diğer sofraları dolaşmış, her birinden birkaç lokma alarak misafirlerinin gönüllerini hoş etmiştir. Yemek Konya'da olduğu gibi duâ ve

⁴² Afyonkarahisar Mevlevîhânesi ile ilgili geniş bilgi için bkz. Yusuf Ilgar, "Afyonkarahisar Mevlevîhânesi", *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Yıl 2, S. 2 (Konya 1996), s. 107-140; Ayr. bkz. Aynı Yazar, *Tarih Boyunca Afyon'da Mevlevîlik*, Afyon, 1985.

⁴³ Bu vesileyle 1905 veya 1908'de çekilen ve Afyonkarahisar Mevlevîhânesi önünde duâyaya el açıp iştirak edenler arasında yörenin ileri gelen Ermeni tüccarlarından birini de gösteren fotoğrafı hatırlamamız yerinde olacaktır. Yusuf Ilgar-Mustafa Karazeybek, "Afyonkarahisar'da Cami ve Mescitler", *Afyonkarahisar, Kütüğü*, Afyon, 2001, c. I, s. 310. Hey'et-i Mevleviyye'nin Afyon ziyaretini de içeren dönemde Türk-Ermeni ilişkilerini irdelleyen dikkat çekici bir çalışma olarak bkz. Sadi Sarısan, "Afyonkarahisar'da Ermeniler 1910-1914 (Şer'iye Sicillerine Göre)", *Hoşgörü Ortamında Ermeniler*, haz. M. Metin Hülagü ve Arkadaşları, Kayseri, 2007, c. IV, s. 91-116.

g lbankla son bulmuştur. İsmail Bey ve diğ er misafirler Dergâh'ın şadırvanında-ki suyun nefasetini hem yemekten önce ve hem de sonrasında tecrübe etme im- k nını bulmuşturlardır.       önceden içtikleri su sayesinde iştahları açılmış ve her zamankinden tam    kat fazla yemişler, sonra içtikleri su sayesinde ise hiçbir ha- zım g       ekmemişler, hatt  yatma zamanı geldiğ nde tekrar açlık hissetmeye başlamışlardır. Yatsı namazının öncesi ve sonrasında, havası Konya'dan daha g - zel olan Dergâh'ın bahçesinde sohbet yaparak pek hoş vakit geçirmişlerdir.

Hey'et-i Mevleviyye'nin Karahisar'daki şehir gezileri ertesı sabah da (11 Haziran 1912 Salı) devam etmiş, bu sırada el sanatlarıyla ve özellikle de ahşap üzerine ince maden  tellerin gömülmesi suretiyle çeşitli eşyaların süslenmesi tar- zındaki maden  kakma sanatıyla ilgili durumu gözlemleme fırsatını bulmuşlardır. Burada  alışanlarının  oğunluğ n  Ermeni ustalar oluşturmaktadır.   le yeme- ği yenildikten sonra Dergâh'ta, misafirler yanında kalabalık bir cemaatin de ha- ri ten katılımıyla mukâbele-i şerîf yapılır. İsm-i Celâl zikrini du  ve gülbank ta- kip eder. Nihayet hazırlıklar yapılır ve vedalaşmayı müteâkip istasyona gidilir. Özel tren onları beklemektedir. Celâleddin Efendi burada da misafirlerini teşyi eder ve 14.55'te Eskişehir'e müteveccihen yola koyulurlar. Alacakaranlıkta Eski- şehir'e varılır ve İsmail Bey ile bazı arkadaşları yine Madam'ın Oteli'nde, diğ er- leri de Dergâh ve uygun mek nlarda geceyi geçirirler.

12 Haziran 1912  arşamba Hey'et-i Mevleviyye'nin İstanbul'a dönüş günü- d r. İsmail Bey, evini ve en çok da oğ u Ekrem'i  zlemiştir. Eskişehir'de uğurla- maya başta şeyh Efendi olmak üzere dedeler ve dervişler ney ve kud mler çala- rak katılırlar, vedalaşılır ve 6.20'de hareket edilir. Sapanca gölü geçilir. İsmail Bey uzaktan gördüğü Derbend Yanık köyü dolayısıyla, mezarları burada bulunan an- neannesi ve dedesini düşünür. İzmit'in nefis kirazlarından alır. Nihayet akşam üzeri saat 4'te Haydarpaşa'dadırlar, vedalaşılır. İsmail Bey evine dönmüş ve ken- dini bekleyenlerin, kendisinin  zlediklerinin hepsinin sıhhatte olduğ n  g r erek sevinmiştir. Geriye baktığında dokuz günlük seyahatte çok değ erli kişilerle tanış- mış, pek güzel vakit geçirmiş olduğ n  düşünür. Mevlânâ'nın türbesinin/Kubbei Hadrâ'nın bir resmini almış ve güzel bir çerçeveye geçirterek bunu Sultan V. Meh- med Reşad'a hediye olarak göndermiştir. Padişah'ın bu resmi son zamanına kadar masasında korumuş olması onun için büyük sevinç kaynağı oluşturmuştur.

İsmail Bey, ilkinin üzerinden otuz sene geçtikten sonra 7-17 Aralık 1942 ta- rihleri arasında bir defa daha Konya seyahati yapar. Fakat artık ne saltanat, ne ta- rikat ve tekkeler, ne de Hey'et-i Mevleviyye vardır. şu sırada yeğeni şehzade, ha-

lasının beyi padişah değildir, o da oldukça yaşlanmıştır. Muhtemelen bir yakının oğlu olan İlhan'ı Konya'da bir askerî ortaokula yatılı olarak yerleştirir. Yolculuğunu, o sıralarda da İstanbul-Konya yolculuğu için (yaklaşık 27 saat sürüyor) en isabetli tercih olan trenle yapar. Konya'da ahabap ve akrabalarıyla görüşür. Çeşitli camilerde namazlarını kılar ve en önemli iki defa da Mevlânâ'yı ziyaret eder. İsmail Bey'in *Konya Seyahati Hâtırâları* da İstanbul'a dönüşüyle son bulur.

Kanaatimizce Hey'et-i Mevleviyye'nin Konya ve Mevlânâ'yı ziyareti dolayısıyla son olarak birkaç nokta üzerinde durmamız yerinde olacaktır. *Babalık* gazetesinin doğrudan bağlantı kurmadan da olsa, zamanlama itibarıyla dikkat çekici bulduğumuz haberine göre Sultan V. Mehmed Reşad, Müslim Gayrimüslim ayırımı yapmaksızın bütün Konyalıları selam ve iyi dileklerini ifade eden bir mesaj göndermiş ve vilâyet makamına davet edilen Meclis-i İdâre-i Vilâyet ve Belediye heyeti üyeleriyle ruhânî liderlere Padişah'ın mesajı Vali Bey tarafından özel olarak iletilmiştir. Bu durum hazır bulunanların da Sultan V. Mehmed Reşad'la ilgili iyi dilek ve temennilerini dile getirmelerine imkân verdiği gibi, bu duyugular hazırlanan bir telgrafla bizzat Padişah'a da iletilmiştir.⁴⁴

Dikkat çekicidir ki, Hey'et-i Mevleviyye'nin ziyareti dolayısıyla 1894'te Konya'da İdadî Müdürü olarak görev de yapmış olan⁴⁵ İhtifalci Mehmed Ziya Bey önceden bir küçük çalışma yapmıştır.⁴⁶ Günümüzde bazı önemli sergiler veya sanat etkinlikleri için hazırlanan tanıtım kitaplarının bir benzeri olan 39 sayfalık bu eserinde Mehmed Ziya Bey, Musul Vâli-i Esbakı Hacı Reşid Paşa'nın Huzûr-ı Pîr'de irticâlen söylediklerine (s. 3), Yenikapı Mevlevîhânesi Postnişini Mehmed Abdülbâkî Efendi'nin Mevlânâ Türbesi'ne astığı levhanın (s. 4), ziyaret anısına Sultan Alaaddin Türbesi'ne asılan levhanın (s. 4), Sadreddin Konevî Türbesi'nde yaptığı konuşmanın (s. 5-6), Sultan Alaaddin Türbesi'ndeki konuşmasının (s. 7-10), Konya İdadisi'ndeki konferansının (s. 11-39) metinlerine yer vermiştir.⁴⁷

⁴⁴ *Babalık*, Nr. 140, 23 C. Âhir 1330/27 Mayıs 1328.

⁴⁵ Mehmet Önder, *Konya Maarifi Tarihi*, Konya, 1952, s. 60.

⁴⁶ *Hey'et-i Aliyye-i Mevleviyye Nâmına Konya Seyahati Hâtırâtından*, Dersaadet, 1328. Mehmed Ziya Bey'in aynı tarihte basılan *Bursa'dan Konya'ya Seyahat* (İstanbul, 1328) adlı eserinde de Konya ile ilgili geniş bilgiler bulunmaktadır.

⁴⁷ İhtifalci lâkabıyla tanınan Mehmed Ziya Bey (ö. 1930), burada incelemekte olduğumuz Hey'et-i Mevleviyye'nin Konya seyahatinde de önemli bir yere sahiptir ki, bu durum tebliğimizin muhtelif yerlerinde ve İsmail Bey'in hatıralarında vurgulanmıştır. Semavi Eyice, "İhtifalci Mehmed Ziyâ", *DİA*, c. XXI, s. 559-560; Aynı Yazar, "Mehmed Ziya (İhtifalci)", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul, 1994, c. V, s. 369-371.

Hey'et-i Mevleviyye, çeşitli dergâhlarda görevli Mevlevî şeyhleri ile Mevlevî tarikatı mensupları, onu sevenlerle Sultan Mehmed Reşad'ın bir kısım saray erkânı ve yakınlarından oluşmaktadır. İsmail Bey hatıralarında bunlardan "yüze karîb eşhâs" (v. 14a) şeklinde bahsederken, o sırada Konya'da yayınlanmakta olan *Babalık* gazetesi ziyaretçilerin sayısı ile ilgili kesin bir rakam vermekte ve 104 kişi olduklarını ifade etmektedir.⁴⁸

Hey'et-i Mevleviyye içerisinde yer alanların eksiksiz bir listesine sahip bulunmamaktayız. İsmail Bey Seyahat hatıralarında bunlardan çeşitli vesilelerle bahsetmiş bulunmaktadır. Onun eserinde isimleri geçenleri şu şekilde sıralamamız mümkündür: Hazîne-i Hâssa Müdür-i Umumîsi Hacı Feyzi Bey,⁴⁹ Serberber Mehmed Bey,⁵⁰ Seccadeci Zekeriya Bey, Mâbeyn kâtiplerinden Nüzhet Bey⁵¹ (v. 1b), muhtelif dergâh müntesipleri, meşâyih, muhibbân (v. 4a), Bahariye Mevlevî Şeyhi Nazif Dede, Beyoğlu Mevlevî Tekkesi Şeyhi Dede, Kasımpaşa Şeyhi Seyfeddin Efendi, Şurâ-yı Devlet azasından Keçecizâdelerden Reşad Fuad Beyefendi (v. 5a),⁵² Mamuretü'l-Azîz Vâli-i Sâbıkı Nusret Paşa, Doktor Mustafa Münif Paşa (v.

⁴⁸ *Babalık*, Nr. 140, 23 C. Âhir 1330. "Hey'et-i Aliyye-i Mevleviyye nâmına ifâ-yı vecîbe-i ziyaret etmek üzere müntesibîn ve muhibbân-ı tarikattan yüz dört zat müctemian şehrimize ihtiyâr-ı seyahat etmişlerdir".

⁴⁹ H. Z. Uşaklıgil (a.g.e., c. I, s. 97-98, 207; c. II, s. 153) Feyzi Bey'den çok olumlu ifadelerle bahsetmektedir. Hazine-i Hâssa Nazırı Nuri Bey, görev unvanı Hazîne-i Hâssa Müdüriyet-i Umumîsi olarak değiştirildiğinde, belki de bazı baskılara da uğramış olması neticesinde istifa etmiş, yerine daha önce Şûrâ-yı Devlet'te çalışmış olan Hacı Feyzi Efendi getirilmişti. Uşaklıgil'in ifadesine göre Feyzi Efendi, onun hayatta tanıyabildiği en iffetli ve en doğru kişiler arasında yer almakta, bunun yanında iyi bir yönetici, en üst derecede de dirayetli ve çalışkandı. Uşaklıgil Saray'dan ayrılıncaya kadar da en yakın arkadaşı olmuştur. Türkgeldi (a.g.e., s. 64, 137)'de onun şahsiyetiyle ilişkilendirilebilecek olan, Sultan Reşad'ın vefatından yedi sene evvel kendisinin cenaze masrafı olarak ayırdığı parayı "Ben öldükten sonra cenazemin irâde-i seniyye ile kaldırılmasını arzu etmem" diyerek Hacı Feyzi Efendi'ye emanet ettiği, bilgisini vermektedir.

⁵⁰ Mehmed Bey'in Saray'daki durumuyla ilgili olarak Uşaklıgil (a.g.e., c. I, s. 94, 105, 106) bazı bilgiler vermektedir.

⁵¹ Uşaklıgil (a.g.e., c. I, s. 47, 126-127; c. II, s. 128) Saray'da bulunduğu müddetçe dört kişilik kâtipler ekibi içerisinde yakın mesai arkadaşı olan Nüzhet Bey'le ilgili pek olumlu nitelermelerde bulunmaktadır. Nüzhet Bey ile aynı görevi yapan Murtaza beyler Bâbiâlî'nin en bozulmamış, her şeye rağmen temiz kalmış nadir şahsiyetlerindendirler. Diğer iki arkadaşları ile birlikte bunlar zarâfet, nezâfet, kibarlık ve asaletleriyle takdir toplamaktadırlar. Bu nitelikleri yanında görevlerinde de pek başarılıdır. Manastır valiliğinden emekli olup Konya ziyaretinde de bulunan Hıfzı Paşa'nın oğlu olan Nüzhet Bey daha sonra ikinci mâbeyinci olmuş, Cumhuriyet döneminde de önemli devlet hizmetleri yapmıştır.

⁵² A. Ragıp Akyavaş *İstanbul Efendileri* başlıklı bir yazısında onunla ilgili şu cümlelere yer vermektedir; "Reşad Fuad Bey merhumun sık sık iltifatına nâil olurum. Bâb-ı âlî'ye geldikçe bizleri talîf etmeden oradan çıkmazdı. Ne kadar çelebi bir insandı!"

6-1b), Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi Abdülbâkî Dede (v. 7a), Mehmed Ziya Bey (v. 9b), Muhassesât-ı Zâtiyye Müdür Muavini Muhyiddin Bey, Sadreddin Bey (v. 10b), Şihâb Bey, Topkapı Kulüp Reisi, (yazarın halazâdesi) Hilmi Efendi (v. 12b), Osman Dede (v. 13a), Hafız Sıdkı, Derviş, Osman (v. 29a), Sıdkı Dede (v. 38a), Maliye Nezareti Hukuk Müşaviri Cemal Bey (v. 40a).

*Babalık*⁵³ gazetesinde ise o dönemde kullanılan alfabedeki harf sırasına göre ziyaretçilerden bazısının isimleriyle ilgili olarak bir liste verilmektedir ki, öncekilere ilaveten buradan ve *Şehbal*'den şu isimleri öğrenebilmekteyiz: Odabaşı Dergâh-ı Şerîfî Postnişini Ahmed Efendi, Ferîkândan Müttekâid Ahmed İzzet Paşa, Mısır Fevkalâde Komiser Muâvin-i Sâbıkı Ahmed Sâib Bey, Mirlivâdan müttekâid İsmail Paşa, Bendegân-ı Cenâb-ı Padişahîden İsmail Bey (Hatırâtın yazarı), Bursa, Karahisar dergâh-ı şerîfleri post-nişinleri Celâleddin efendiler,⁵⁴ Maliye Nezareti Hukuk Müşaviri Cemal Beyefendi, Musul Vâli-i Sâbıkı Hıfzı Paşa hazretleri,⁵⁵ Tîre Dergâhı Postnişini Hayrullah Efendi, Musul Vâli-i Sâbıkı Hacı Reşid Paşa hazretleri, kurenâ-yı sâbıkadan Rifat Beyefendi, Esvâbî-i Şehriyârîden Zekeriya Bey, Selanik Mevlevî Şeyhi Eşref Efendi,⁵⁶ Kasımpaşa Şeyhi Seyfeddin Efendi, Eskişehir postnişinleri Şemseddin Efendiler. Mevlânâ Türbesi önünde çekilmiş olup *Şehbal*'de yer alan fotoğraftan ise yukarıdakilere ek olarak Sertarîk Adil Efendi ve Sadâret Mektûbî Kaleminden müstâfi Şevket Bey'in isimleri geçmektedir.⁵⁷

Belki de bu büyüklükte ilk ziyaret organizasyonu olan Hey'et-i Mevleviyye'nin Konya'ya gidiş gelişle orada uygulanan programı, İsmail (Tuncu) Bey sayesinde bütün incelikleriyle öğrenmiş bulunuyoruz. Akıp giden zaman içerisinde Mevlânâ ve Konya'nın ziyaretçi sayıları ve ziyaret organizasyonlarının boyutları tabiatıyla büyük çapta artmış bulunmaktadır. Mevlânâ dünya ölçeğinde tanınan bir Türk-İslâm düşünürü ve inanmış bir mü'min olarak hiç şüphesiz bütün bunlara ve daha da fazlasına lâyıktır. Ne mutlu onun ışığından istifade edenlere!

Numûne bir İstanbul Efendisi idi. Şarkın, garbın tarihî yadigârları hakkında derin vukufu vardı, bildiklerini de tatlı ve kolay anlatırdı. Dinleyenleri ağzının içine baktırırdı. Etli canlı, ton ton yapılı bir zâttı". Tarih Meşheri l Hâtırat, Ankara, 2002, s. 372.

⁵³ *Babalık*, Nr. 140, 23 C. Âhîr 1330.

⁵⁴ *Şehbal* (S. 57 (İstanbul Temmuz 1328), s. 168)'de ziyaret anısına Mevlânâ Türbesi kapısında çekilen fotoğraf altında Bursa Mevlevî Şeyhi olarak Mehmed Şemseddin Efendi ismi kaydedilmiş bulunmaktadır.

⁵⁵ *Şehbal*'deki listede Manastır Vali-i esbakı Hıfzı Paşa ismi kayıtlıysa da burada bir başkasının mı kastedildiği anlaşılamamıştır.

⁵⁶ Bu isim de *Şehbal*'de tasrih edilmiş bulunmaktadır.

⁵⁷ *Şehbal*, S. 57 (İstanbul 15 Temmuz 1327), s. 168.

İsmail Bey'in Konya seyahati⁵⁸ hâtırâları⁵⁹

(1a) 1328 senesi Mayıs ayı zarfında Konya'ya Mevlevî meşâyih ve dervîşân ve muhibbân taraflarından bir ziyâret tertîb edildiğini haber almıştım. Bu haberi halazâdem Şehzâde Ömer Hilmi Efendi de te'yîd buyurmuşlardı. Gençlik bende her şeyden ziyâde gezmek ve görmek istîdâdını inkişâf ettirmişti. Bu sebeple fırsat-tan bi'l-istifâde kâbil olsa da ben de gitsem demiştim. Bu cevâbımı sükûnetle karşılayan halazâdem ertesi günü bana müjde vermişti. Akşam pedere söyledim. "*İsmâil bendeniz de He'yet-i Mevleviyye ile ziyâret-i Mevlânâ'yı arzu (1b) etmektedir. İhsan buyurulan âvize ve levha ve seccâdeleri götürecektir. heyetle beraber gitmesine müsâade-i şâhâneleri erzân buyrulmasını ricâ ederim.*" dedim. Peder çok memnun oldu. "*Hazîne-i Hâssa Müdîr-i Umûmîsi Hacı Feyzi Bey, Ser-berber Mehmet Bey, Seccâdecî Zekeriya Bey, Mâbeyn kâtiplerinden Nûzhet Bey gidecekler, beraber gitsin. Masârîfî da bu meyânda ceyb-i hümâyûndan tediye edilsin buyurdular.*" demişti.

Cidden memnuniyet ve sürûruma payân yoktu. İlk defa müddet-i hayâtımda İstanbul'dan hârice çıkacak ve çok sevdiğim uzun bir tren yolculuğu edecektim. Sâniyen zât-ı Şâhâne, Mevlevî tarîkatında idi. Mensuplarını, muhibbânı severdi. Benim bu arzusun bu itibarla mühim bir kıymeti vardı.

(2a) Bu müjde üzerine yol hazırlığını görmeye başladım. Pazar-ı Alman'dan güzel bir yol çantası aldım. İcap eden levâzım ikmâl edildi. Benim bu suretle se-yâhate iştirâkim muhîtimde oldukça nazar-ı dikkati celb etti.

22 Mayıs 1328 Salı günü hareket edeceğiz. Konya'da bütün başlıca ziyâret-leri, türbeler, camiler, medreseler, dergâh ve zâviye ve âsitâneler teşkîl edeceğin-

⁵⁸ Bu *Hâtîrât*'ı Tarih Kurumu Kütüphanesi'ne teslim eden Ali Aslanoğlu'nun kitabın kapağına düştüğü not şöyledir:

74-75 sene evvel Sultan Reşad Hân devrinde onun Konya Mevlevîhânesi'ne gönderdiği seccâde, halı ve kıymetli eşya ile beraber tertîp edilen seyahata iştirâk eden Mevlevî şeyh ve Mevlevîler hakkında günlük olarak zamanında tutulmuştur. Bunlar Sultan Reşad'ın İkinci Mâbeyncisi İbrahim Bey'le oğlu Hacı İbrahim (İsmail olmalı) Tuncu'dur. Not: 17. 09. 1986

⁵⁹ Bu hâtîrâtın tamamı 52 varaktır. 1-15, 45-51. varakların her iki yüzünde de yazı vardır. 43b-44a arası boştur. Diğer varakların ise sadece "a" sayfalarına yazılmıştır. Bu bakımdan aşağıda metnin içinde varak numaraları (1a, 1b , 42a, 42b, ... 45a, 46a, 47a) şeklinde gösterilmiştir. Herhangi bir yanlışlık yoktur. (MA-NY)

den mutlak surette bir galoş kundura lâzımdı. Bunu bulmakta da hayli müşkilât çektiğimi mûterifim. Nihâyet Bâyezid Okçularbaşı'nda bularak aldım.

Yevm-i hareket geldi. Babam bu seyâhate kısmen memnun değildi. Haseki Tarlası'nda Mahmut Paşa Konağı'nda ikamet etmekteyiz. Karşısındaki Bağdat Kapu-çukadârı Hayri Bey'in evini oğlu Şefik Bey'den satın aldık. Tamiri icrâ edilmekte olduğundan işçiler üzerindeki murâkabe ve notları îfâ ile meşguldüm. Hiç olmazsa sekiz on gün bu iş teahhura uğrayacak. (2b) Bunun için pek taraftar değildi.

Saat 9'da Haydarpaşa'da bulunmak üzere evden çıkarak muayyen saatte heyete iltihâk etmiştim. Resim alındı. Husûsî bir tren hazırlanmış. Şimendifer İdâresi bir cemîle olarak heyetle gidip-gelmek üzere husûsî vagonlar vermişti.

Tam 9'da hareket edildi. Mehmet Bey, Hacı Feyzi Bey, ben bir kompartıman-da yer alarak sohbete daldık. Banliyö hattı istasyonları durulmadan geçiliyordu. Pendik'e muvâsalat edildi. Burada da tevakkuf olunmadan yola devam olunarak saat 10'da Gebze'ye muvâsalat edildi. Saatler alafranga hesaba göre tutulmuştur.

Saat 11'de Dil'e vâsıl olundu. Saat 12'ye yirmi kala Yarımca'ya geldik. Güzergâhtaki bağ ve bahçeler, bilhassa kiraz ağaçları nazar-ı dikkatimi celbetmişti. Köylü kızları kiraz satıyorlardı.

(3a) Gebze'nin meşhur köprüsüyle eski hisarını şâyân-ı temâşâ gördüm. Asıl kasabada mevcut Çoban Mustafa Paşa Camii ve şadırvanıyla Anibal'in mezarını da görmek hevesi hâsıl olmuşsa da tabii buna imkân bulunmadığı âşikârdır.

Saat 12'de İzmit'e muvâsalat olundu. Evveliyâtını bilmediğim için bu ilk görgü İzmit'i bana sevdirdi. Yüksek mahalleleri ve çarşı boyu hoşuma gitmişti. Tabii ticaret merkezi olmakla ziraat merkezi de bulunması buranın istikbâle ait hayatının çok yükseleceğini gösteriyordu. Derbend'e saat bire on kala geldik. Durmadan geçildi. Biri on geçe Sapanca'ya muvâsalat edildi. Güzel Sapanca gölünü ilk defa görüyordum. Hat boyu ağaçlık ve gölün berrak sularını seyrederken bir taraftan da ney ve kudüm ve gülbank sadâları içinde âyîn-hân icrâ ediliyordu. (3b) Bir buçukta Ârifiye'ye muvâsalat, ikiyi çeyrek geçe Geyve'ye muvâsalat olundu. Geyve'nin sath-ı bahrdan irtifâi 70 metredir.

Hey'et-i Tertîbiyye'nin ihzâr ettiği soğuk kavun, helvâ, zeytin yağlı dolma, buzlu su, kiraz bolca ve iştahla yenerek tam bir keyif içinde saat üçe yirmi kala Akhisar'a vâsıl olduk. Tam bir köy manzarasını gösteriyor. İki minaresi var.

Mekece'ye dördü üç geçe, Lefke'ye dörde on kala gelindi, irtifâi 103 metre. Daha sonra Vezirhan (149 metre) ve Bilecik'e muvâsalat olundu. Tarihte hâkimi-nin ismi dolayısıyla zikri geçen bu beldenin hâkimi kızını Sultan Osman'a ver-

148 mişti. (295 metre). Saat altıyı yirmi beş geçe Karaköy'e varıldı, rakımı 627 m. Beş dakika tevakkuf edildi. Kereste ticareti göze görünür bir hâldedir. Saat 7'de Bozöyük'e muvâsalat. Burada dahi kereste (4a) revaçtadır. Kasımpaşa Camii nazarı dikkati celb eder. Müthiş kayalık ve dağlık bir arazi. Asker sevkiyatı vardı. Sekize yirmi kala İnönü'ne gelindi, rakım 758 m. Akşam oldu. Çukurhisar 8'de geçilerek, sekiz buçukta Eskişehir'e vâsıl olundu. Bittabi karanlık. Hiçbir şeyi görmek kâbil olmuyor. Arkadaşlarla irtibâtı muhâfazaya çalışıyoruz. İstasyonda Eskişehir Mevlevî Şeyhi Efendi ve derviş ve dedegânı, Heyet'i istikbâl ettiler ve bu meyanda mahallî memûrîn-i mülkiye ve polis de vardı. Heyet meyânında bulunan muhtelif dergâh müntesipleri, meşâyih ve saire mahallî Mevlevî Şeyhi tarafından misâfir edilerek dergâha götürülmüşlerdir. Bizler gibi muhibbân ve müntesibîn dahi heyet-i idâre tarafından Eskişehir'de yegâne mevcut olan istasyon-daki Madam'ın Otel'i'ne misafir edildik. Mehmet Bey'le bir odaya yerleştik.

Taâm etmek üzere aşağı lokantaya indik. Taâm edildi. Ba'de't-taâm odalarımıza çekildik. İstanbul'a bir mektup hazırladım; yarın postaya vereceğim.

(4b) Müdîr-i Umûmî Hâfız Feyzi Bey, portatif kahve takımını alarak odamıza geldi. Kahve ve sigara faslını da sohbetle ikmâl ederek yatmak üzere ayrıldık.

İlk uzun tren yolculuğunun tesiriyle mükemmel bir uykudan sonra sabah dörtte kalktık ve derhâl hazırlanarak kahvaltı ettikten sonra doğru vagonlara yerleştik. Hareket saat 5, 23 Mayıs 1328 Çarşamba.

Beş buçuğu beş geçe Gökçekısı (830 m.), Sabuncupınarı saat 6 (955 m.); Alayund'a muvâsalat yediyi yirmi geçe; Çekürler'e muvâsalat sekizi yirmi geçe (1028 m.) Döğeri' e saat 9 (1125 m.).

Bütün bu arazide muhtelif teşekkülât nazara çarpar. Bazen mevrû, bazen çorak çalılık, düzlük, hafif meyiller, ufak köprüler, köylü arabaları, mevâşî sürüleri. Bazen küçük ağaçlıklar ve saire.

Saat dokuz buçuğu beş geçe İhsâniye'ye muvâsalat edildi. Saat 10 Hamâmı Gazlıgöl; onu on beş geçe Afyon'a muvâsalat, saat on bire yirmi kala muvâsalat edildi.

(5a) Biraz tavakkuftan sonra hareket olunarak saat 12'de Büyükçobanlar'a gelindi. Afyon'un muazzam iki kayalık tepeleri hayli uzaklara kadar görünmekte ve kesif bir hâne kitlesi nazara çarpar.

Yemek zamanı geldi. Yine aynı tertipte öğle taâmı edildi. Bahâriye Mevlevî Şeyhi Nazîf Dede ile Beyoğlu Mevlevî Tekkesi Şeyhi Dede ve Kasımpaşa Şeyhi Seyfeddin Efendi ve ben bir arada sohbe başladı. Fârisî manzûmeler, Bâkî, Nedîm, Fuzûlî'den parçalar, kasîdeler okunarak candan muhabbet ediyorduk.

Karşıda oturan bir grup arasında Mevlevî sikkesi başında Şûrâ-yı Devlet âzâsından Keçecizâdelerden Reşad Fuad Beyefendi sıcaktan müteessir bir hâlde sağa sola başıyla 'Hû' çekmede; ney, kudûm sadâları trenin sür'at-ı seyri arasında bir âheng-i tâmla ayyûka yükseliyordu.

Sâat bire yirmi kala Çay'a gelindi. İshaklı'ya saat bir buçukta geldik. Gördüğüm ahâlî çok ibtidâî kıyafette, (5b) daha doğrusu çok fakîr bir halde görülmektedir. Saat 2'de Yassıysan; saat ikiyi ondört geçe Akşehir'e muvâsalat edildi. Burada Çelebi Efendi nâmına heyetimizi Ser-tabbâh Nizâmeddin Dede ve Celal Çelebi efendiler istikbâl ettiler; mahallî memûrîn ve ahâlî de birlikte.

Arzıköy, Çavuşçuköy geçilerek dörde beş kala Ilgın gölünü takip ediyorduk. Engin bir ovada gayet vâsî sevimli bir göl. Münzevî, metrûk bir hâlde tabîatın bu güzel mevhibesi yaratıldığı gibi duruyor.

Dördü yedi geçe Ilgın istasyonuna girildi. Memûrîn ve ahâlî istikbâl etti. Her yerde olduğu gibi burada da birkaç kişi tecessüsle bizi seyrediyordu. Etraf coşkun bir bahar havası içinde Anadolu yaylasının bu güzel toprakları bir boşluk içinde yalnız kendini teşhîr ediyordu.

Saat 5. Kadınhanı'nda bir dakika tevakkuf olunarak hareket edildi. Tren şimdi bu muhteşem ovayı arzan kat ediyor; cenûba doğru mâilen gidiyoruz. Herkeste neş'e-i şetâret taşıyor; samîmî latîfeler, mebzûl handeler her tarafta göze çarpmakta ve sâmiaya gelmekte ber-devâm idi.

(6a) Seyahat arkadaşlarımı yakînen tanımak için ve bir hâtıra teşkil etmek üzere ufak bir deftere imzâ toplamaya başladım. Çok kıymet-dâr şahıslarla hemrâh bulunduğumu görünce seyâhate iştirakteki isâbetimi bir derece daha tasvip ettim. İmzalar aynen mevcuttur.

Şurada yine muhterem Reşad Fuad Bey'in bir hâlini yâd edeceğim. Fazla şişman olan müşârûn-ileyh sıcaktan çok müteessir oluyordu. Bu itibarla beyaz takkesi başında ince abânî bir ceket ile kolları sığalı, buzlu İran kâsesi elinde "puf, puf" diyerek, "Ne yapalım efendim sıcak!" deyip yudum yudum ayran içmesi ve kendine has vaziyetlerle de idâre-i kelâm edişi, muhîtime hürmet ve muhabbet telkîn ediyordu.

Saat 6'da Sarayönü'ne vâsıl olduk. Bütün hızla geçilerek yediye on dört dakika kala Meydan İstasyonu, bilâhare Pınarbaşı İstasyonu geçilmişti. Hava iyice karardı; bir şey görünmüyor. (6b) Yalnız uzaktan, hayli uzaktan lamba ziyaları içinde parıldayan Konya'yı görmüştük. Fakat daha hayli mesâfe var. Arkadaşlarda toplanma tedârîki var. Bütün gözler parıldayan ve şerâreler içinde yanan Kon-

150 ya'ya ma'tûf. Karanlık fazla. Tren bütün hızıyla soluya soluya koşuyor; fakat bir türlü bu yol bitmiyor. Güya geri gider gibi aksine mesafe uzuyordu. Tabii bize böyle geliyordu. Velhâsıl bu tükenmez yol da saat sekizde hitâm buldu. Konya İstasyonu'na girmiş bulunduk.

Büyük istasyon peronunun bir tarafında erkân-ı vilâyet ve memûrîn ve çe-lebiyân ve dedegân ve eşrâf-ı memleket ile kesif bir halk kitlesi ve bir tarafta da Sanâyi Mektebi Mûsikası. Polis ve jandarma kıtaâtı ahz-ı mevki ederek bir sûret-i medîdiyede merâsim-i istikbâli îfâ ettiler. Mevlevî dedegânı ney ve kudümle âhenge devâm ve Mûsika da marş-ı Sultânî çalarak selâm resmini îfâ ediyordu. Silahlı mektep talebeleri saf hâlinde selâm durmuştu.

Vagonlardan inilerek müstakbilînle musâfahalar icrâ edildi. (6-1a) Bekleme salonunda bir müddetistirâhattan sonra vâlî-i vilâyet Muammer Bey tarafından îzâm olunan memûr vedâıyla heyetimiz Bağdad, Selçuk, Osmâniye otellerine bi'l-îsâl yerleştirilmiştir. Tarîk müntesibîni olan şeyh ve dede ve dervişân Çelebi Efendi tarafından Dergâh-ı Muallâ'ya misâfır edilmişlerdir. Biz de refikim Berberbaşı Mehmet Beyle Bağdad Otelinde odamıza giderek yerleştik ve el ve yüzümüzü yıkayıp berây-ı taâm aşağı salona inmiştik.

Vali Bey tarafından heyet şerefine bu akşam kırk kişilik ziyafet verilmişti. Sofrada Vâlî Bey karşımızda, Çelebi Efendi Vâlî'nin sağında ve ale'd-derecât yerler alınmıştı. Yemek esnâsında Sanâyi Mektebi Mûsikası terennüm ediyordu.

Mükemmel bir taâmdan sonra Vâlî Bey tekrar beyân-ı hoş-âmedî etti. Ve-dâ ederek ayrıldılar. Biz de berây-ıistirâhat odamıza çıktık. Hemen yorgunluktan bî-tâb hâlde yatmıştık. Uyku arasında bir yer vurulur gibi geliyordu. Ve git-tikçe sıklaştı. Arada bir de inilti geliyordu. Kalktım dinledim. Bitişik odanın du-varı vuruluyordu. Etraftan işitilen bu sadâ üzerine kapıda toplanıldı. Fakat iç-erden kilitli kapıyı açmak kâbil olmuyordu.

(6-1b) Kilit kırıldı. İçeri girildiği vakit karyolada kıvranan ve simsiyah renk almış olan Mâmûretü'l-Azîz Vâlî-i Sâbıkı Nusret Paşa olduğu görüldü. Neticede zavallı adam karanlıkta madensuyu yerine soyluca içmiş olduğu anlaşıldı. Derhal tedavi çarelerine bakıldı. Tesâdüfün bir cilvesi olarak doktorumuz Mustafa Münif Paşa da mevcuttu. Bu çok işe yaradı. Zavallı ihtiyar Nusret Paşa bir ecel-i kazâdan kurtulmuş oldu. Uykumuz berbat oldu; sabaha kadar tekrar uyuyamadık.

24 Mayıs 1328 Perşembe:

Kalktığım zaman saat 6 idi. Tıraş oldum. Abdest alıp giyindim. Aşağı inerek otelin

bahçesini ve avlularını gezdim. Otel i idare eden bir Alman ailesidir. Genç güzel bir kı-
zı var. Sarı mavi gözlü. Fakat kim ne derse desin anası daha güzel ve daha çok câzip.

Arkadaşım Mehmet Bey de aşağı indikten sonra civarda bulunan Augustus Ote-
li'ne gidilerek diğer rufekâ ile birleştik. Birer çay içildikten sonra Hey'et-i İdâre tara-
findan kiralanan beş adet tramvay arabasına râkiben (7a) Hazret-i Şemseddîn-i Teb-
rîzî Türbesi'ne muvâsalat edildi. Müşârün-ileyh, Hazret-i Mevlânâ'nın şeyhi olup ri-
vâyeten Kubbe-i Hadrâ'da, diğer kavle göre kendi makâmında medfun bulunduğ u hi-
kâye edildi. Kemâl-i saffet ve hürmetle ziyâret olunarak Mûsulî meşhur âmâ Hâfız
Osman Efendi tarafından duâ-yı belîğ okunarak rûh-ı âlisine Fâtihalar ihdâ edildi.

Makâm-ı Hazret-i Şemsî postnişini Rızâ Dede Efendi vâsıtasıyla taraf-ı Şâ-
hânenen ihdâ buyurulan sıрма işlemeli seccâde dergâha ferş olunarak Yenikapı
Mevlevîhânesi Şeyhi Abdülbâkî Dede Efendi tarafından da gülbank-ı mukaddes-i
Mevlevî kırâat edilmiştir. Bilâhare dergâhın selamlığında istirâhat olunarak züv-
vâra soğuk süt ikrâm olundu. Sütler içilip vedâ olunarak müctemian Dergâh-ı
Mevlânâ'ya müteveccihen yola çıkıldı.

Şerefeddin Câmîi tarîkıyla Sultan Selim Câmî-i Şerîfi önüne muvâsalatımız-
da reşâdetlü Veled Çelebi Efendi ve tarîkat zâbitân, dedegân ve dervîşânı ney ve
kudümlemlerle istikbâle geldiler. Bu sûretle bir kat daha kesret peydâ eden kâfilemi-
ze ahâlî de iltihâk ederek büyük ve görölmeye şâyetse rûhânî ve muazzam bir ce-
mâatle Dergâh-ı Pîr'e dâhil olundu.

Burada bâ-kemâl-i ta'zîm ve ibtihâl, makâm-ı cenâb-ı Pîr-i dest-gîrde ce-
bîn-sây-ı tazarrû ve niyâz olunarak yine Hâfız Osman Efendi tarafından kırâat
edilen bir duâ-yı müessiri (7b) müteâkip Çelebi Efendi tarafından tilâvet buyru-
lan Gülbang-ı Mevlevî'yi müteâkip ihdâ buyrulan müzeyyen seccâdeyi ferş ve
Hey'et-i Mevleviyye'nin mukaddimesi olan iki kıymet-dâr levha ta'lîk edilmiştir.

Dergâh-ı Mevlânâ'da mevcut dedegân ve dervîşânla heyetimizde bulunan
tarîk müntesipleri arasında usûl-i tarîkat üzere bir musâfaha-i Mevlevî icrâ edil-
di. Şu sûretle tarif olunabilir ki: Başta Çelebi Efendi hazretleri olmak üzere bü-
tün dergâh-ı âlî mevcûdu ale'd-derecât bir dâire teşkil etmişler ve bu dâirenin
içinde zâirler, baştan Çelebi Efendi'den başlayarak sırasıyla nihayete kadar yek-
diğeriyle musâfaha edip sırada yer almak suretiyle hiçbir kimse bu musâfahadan
hâriç kalmamıştır. Bu meyânda bizler de dâhil olarak dergâh-ı Pîr, vâsî büyük bir
sâha içinde etrâfı kârgîr hücreler ve ortada şadırvan muslukları ve ağaçlarla mü-
zeyyen ve târîhî bazı meşâhire âit makâbir mevcuttur. Sultan Mahmûd zamanın-
da katl edilen Hâlet Efendi burada medfundur.

Dergâh-ı Muallâ'nın dâhili türbe kısmı, ittisâlinde semâhâne ve vâsî sofa-dan ibârettir. Kubbe-i Hadrâ denilen sikke şeklindeki kubbe hâricen yeşil Selçuk çinileri ile kâmilan kaplı ve yazıları hâvîdir. Dâhilen çok kıymet-dâr enâfis-i âsâr-ı İslâmiyyeden (8a) hutût-ı mütenevvîa olduğu gibi diğer birçok kıymet-dâr âsâr dahi mevcuttur. Meselâ Hârezmşâh, kızı Mümine Sultan'a - Sultân-ı ulemâ Efendimizin haremi - hediye ettiği güveylik seccâde, ortası Ka'be-i Muazzama işlenmiş 1800 altın kıymet takdir edilmiş. Fir'avn'dan kalma ham elmastan ma'mûl kandil, sırf altından ma'mûl iki adet kıymet-dâr şamdan ve sâire.

Nisan tası dedikleri büyük Acemkârî bir mangal, üzeri resimlerle nakşedilmiş ve niçin kullanıldığı ta'yîn edilememiştir. Bu da gâyet kıymet-dâr imiş. Buraya buğday koyup bilâhare bu buğdayı zürrâa dağıtmak ve zürrâ da teberrûken ve bereket sadedinde tohumluk içine katarak ekerlermiş. Türbe-i Şerîfe'de makâm-ı cenâb-ı Pîr'den mâ-adâ diğer bir makâm daha vardır ki peder-i âlîleri olduğunu söylediler.

(8b) Bu ziyâret hitâm bulduktan sonra, '*lokmaya salâ*' nidâsı etrâfı çınlatı. Yemekhâneye gidilerek yere kurulmuş temiz tunç ve kalaylı siniler etrafında herkes yer aldı. Çelebi Efendi'nin sofrasında bulunduğum hâlde yemek yedik. Mükemmel kuzu dolması, börek ve tatlı ve ayrandan ve tâze pişmiş has buğdaydan mamûl pidelerden mürekkep lezzetli bir taâm edildi.

Hitâmında bir tutam tuz alan Çelebi Efendi şu Fârisî duâyı tilâvet ederek boyun kesti:

Mâ sûfiyân-ı râhîm
Mâ tabla hâr-ı şâhîm
Pâyende-dâr Yâ Rab
În kâse-i vâv-hân-râ
El-Hamdü li'llâh eş-Şükrü li'llâh
Hak berekâtını vere
Anların nân u nimetleri
Ziyâde ola demler safâlar
Ziyâde ola dem-i Hazret-i Mevlânâ
Sırr-ı Sultân-ı âteş-bâz-ı Mevlevî...
Hû diyelim ... Hûûû.

Bütün hâzırûn hep birden '*Hû*' çekerek sofradan kalktık. Dışarıda avluda şadırvan ve ağaçlar sâyesinde kahveler içilip, (9a) abdest tazelendi. Bugün Alâad-

din Câmi-i Şerîfi ve Türbesi ziyâret edileceğinden heyet-i züvvâr ictimâa başladılar ve muhtelif yollardan Alâaddin Tepesi'ne doğru hareket edildi. Berberbaşı Mehmet Beyler ve birkaç arkadaş biz de yola çıktık. Arka yollardan, kerpiç binalar arasından yola devam ediyoruz. Dar tozlu sokaklar, üst-baş pejmürde küçük çocuklar toprak üstünde yuvarlanıp oynuyorlar.

Bu esnâda çok dikkatimi celbeden bir kızcağıza - beş altı yaşında - bir kuruş vermek istedim. Kuruşu uzatarak, 'Al' dedim. Çocuk evvela baktı, sonra korktu.

- "Ana kız. Ana bak! Oğlan bana ne gösteriyor, ne veriyor" diye bağırıp çağırarak kaçıyor. Hem de arkasına bakıyordu. Bu hâl karşısında hepimiz durduk ve hayli güldük.

Bu sokağın müntehâsından Alâaddin Tepesi'ne çıktık. Konya'ya hâkim bir tepe. Düz bir satıh üstünde müstatilü's-şekl Selçuk tarzı, üstü düz ve sivri bir kubbeyi hâvî cami-i şerîf nazara tesadüf eder. Hâricen düz sıvalı, dâhilen ince dikme direkli ve bazı yerleri çini ile müzeyyen câmiin içinden ileriye gidilince Sultan Alâaddin Türbesi'ne girilir.

(9b) Türbe sağ taraftan iki pencere vasıtasıyla aydınlanmakta ve fazla tezyinâtтан tamamen âzâdedir. Ufak bir mihrab, bir iki sarı pirinç şamdan, bütün bu ukbâ hücrelerini tezyîn ediyor. Medfun bulunanlar:

1. Ecdâd-ı ızâm-ı Keykubâd-ı Selçukî.
2. Sultan Alâaddin Keyhusrev.
3. Emîr Muhyiddin Pervâne Sultânın seraskeri Şehid Kılıç Arslan. Amcası Arslan Ali. Baltacı Mustafa Zîver. Baltacı Mehmed Yâver. Bir kabir de ammi vardır.

Bunların üzerleri yarım kavis, sandukaları yeşil örtülü, beyaz sarıktır. Selâtin makberleri enfes çinilerle örtülüdür. Sultan Alâaddin sandukasına dayalı duran bir gürz ve demir halka ve tokmaklar iki elle kolay kalkar şeyler değildir, bi't-tecrübe anlaşılmıştır.

Bu esnada Maârif Nezâreti Dördüncü Şube Müdürü ve tarihçi seyyâh Mehmed Ziyâ Bey tarafından bu şehâmet erlerinin menkabeleri ve sıyt-ı şöhretleri hakkında kısa tarihî bir nutku müteâkip Çelebi Efendi de bir nutuk îrâd buyurmuşlardır ve seyâhat hatırası olarak güzel bir levha ta'lîk edilmiştir.

Bilâhare asıl cami-i şerifin kapısı önünde umûmî bir heyet hâlinde resim (10a) çekilmiştir. Burada da duâ-yı Hazret-i Pâdişâhî ve nusret-i celîle-i Osmânî tekrar olunarak avdet edilmiştir. Esnâ-yı avdette züvvârdan tefrik edilen bir heyet-i mahsûsa Dâire-i Hükümet'e uğrayarak Vâli Muammer Bey'i ziyâret ve ifâ-i levâzım-ı teşekkür ve memnuniyete müsâraat eylemiştir.

Bugün başkaca resmî merâsim olmadığından harekâtımızda serbest kaldık. Şehrin dâhilini gezmeye başladık. Çarşı pazarını, sâir camileri tedkîke koyulduk. Burada savatlı gümüş işleme, kuyumculuk hayli müterakkî bir hâl almış. İstanbul'a birçok hediye lâzım. Onları şimdiden tedarik etmek îcâb ediyor. Kuyumculardan 14 ayar altın ile işlenmiş kıravat iğneleri, sikke şekli yüzük, iğne, gümüş saç fırketesi vesaire mübâyaa ederek çarşıdaki kahveli şadırvana geldim. Burada bir kahve içip hayli müddet etrafı, gelip-geçeni seyre daldım.

Şalvarlı, belde kuşak, kısa dar uzun kollu ceket, uzun bir fes içine bir abâ-nî sarık, uzun omuz döven püskül, uzun bir ağızlık kuşakta sokulu, ayakta yemeni, kol altında bir demet yeşil nohut, kahve peykeleri çürüten tembel bir kitle; mağrur câhil bir halk. (10b) Buradan biraz daha sokak ve çarşayı gezip bir kırtasiyeci dükkanından şehre ait kartpostallar alarak bunlardan haylisini de İstanbul'a gönderdim. Binâenaleyh bunların hepsine uzun boylu yazmak külfeti yoktur. 'Konya'dan selâm!' cümlesi kâfi geliyor.

Bana sipariş ve tevdi edilen bir kurban işi var. Bunu da halletmek lâzım. Bu itibarla civarda koyun satanları aradım. Ekseriyetle olduğu gibi civar-ı dergâhta daima bir iki davar sürüsü mevcut bulunduğunu öğrendim. Bu iş de bu suretle kolaylaştı.

Saat ikinci olmuştu. Yavaş bir hareketle dergâha vâsıl oldum. Muhterem Çelebi Efendi, Hacı Feyzi Bey, Ziyâ Bey, Yenikapı, Bahariye, Kasımpaşa, Beyoğlu Mevlevî şeyhleriyle Mehmed, Zekeriya, Muyyiddin ve Sadreddin Beyleri ve diğer birçok meşâyih ve dedegâni, dervişânı Dergâh'ta alıkoymuş ve misafir etmişlerdi.

Yukanda saydığım zevât ve ben dergâhın harem dâiresinde odalara taksim edildik, temiz güzel yataklarla mükemmel hizmet ve her ihtiyaç temin olunarak i'zâz u ikrâm olunduk. Bu hususta ne yazılsa, ne söylense azdır. Mihmandarlık bu kadar olur.

(11a) Akşam yaklaştı. Yemek zamanı geldi, hücrelerde avluya nâzır peykerlerde toplanmış olan misafirler dergâhın çok nefis ve şifalı yemeğine çoktan arz-ı iftikâr etmişlerdi. 'Lokmaya salâ' nidâsı yükseldi. Kemâl-i tehâlûkle ve iştihâ ile sofralara taksim olduk. Mükemmel kuzu dolması, börek, tatlı, yoğurt ve buğday ekmeğini hazz u zevkle yedik. Yine Çelebi Efendi tarafından edilen duâyı müteâkip gülbank çekilerek sofradan hamd ile kalkındı.

Hava güzel, sıcak. Her taraf bahar kokusu içinde. Hücrelere taksim olan bizler kahve ve sigaralardan sonra abdest almaya başladık. Bu akşam Dergâh-ı Şerîf'te, İsm-i Âzam Zikri var. Yatsı ezanı okundu. Dergâh câmiine gidip namaz kılındı. Tesbih ve duâdan sonra Mevlevî Âyini üzere ism-i Celâl başladı. Nûrânî bir loşluk, gâşy edici bir koku, mutlak bir haşyet ve lerze içinde derin bir sükûn... Yalnız, Allah! Allah! Allah!

İsm-i Celâl'in hitâmında duâ olunarak Çelebi Efendi tarafından çekilen gül-bank ile merâsim hitâm buldu. Bir 'Hûûû' ve boyun eğmek ile vedâ olunup, dışarı avluya çıkılarak hücrelerde rufekâ ile birleştik. Hissettiğim zevk-ı rûhânî, hazz-ı ma'nevî hiçbir şeyle ölçülemez. Meydancı Dede anahtar elinde bütün hücreleri dolaştı. Hârice çıkacak (11b) kimseler burada yatsı namazından sonraya kalamaz. Namazı müteâkıp dergâh kapıları kapanır. İçeride kat'iyyen hâriçten kimse kalmaz. Usûl-i âdet-i Mevlevî böyledir.

Ortalık şimdi tam bir sükûn içinde kaldı. Bizler de rufakâ-yı muhtereme ile harem dâiresinde tahsis edilen odalarımıza çıktık. Bizim oda, uzun ve arka taraf kırlara nâzır üç pencerelidir. Odada sırayla beş yatak yapılı. Aynı ayrı havlu, terlik ve leğen ibrikler velhâsıl hiçbir şey eksik değildi. İstirahat zamanı olmakla soyunmak lüzûmu derkâr. Bu da ikmâl olundu. Muhtelif renk ve biçimde entârî ve hırkalar, takkeler, kuşaklarla şimdi pek câlib-i nazar bir hâle gelmiştik. Kasımpaşa Mevlevî şeyhi Seyfeddin, Bahâriye şeyhi Nazif Dedeler, Dördüncü şube müdürü Ziyâ Bey, Şihâb Bey, Topkapı Kulüp Reisi, Sadreddin Bey, Mehmed Bey ve ben yatak kenarlarında oturarak emsalsiz bir sohbet içinde edîbâne, zarîfâne mülâta-feler ve hikâyeler ve nüktelerle saat altıya kadar vakit geçirildi.

Bilhassa Ziyâ Bey pek câlib-i dikkat muhterem bir şahsiyettir. Şeyhlerle ettiği mülâtafelerin derci kâbil olsa edebî güzel bir mevzû teşkil ederdi. Hayırlı uykuya temennisiyle herkes yatağına çekildi.

(12a) 25 Mayıs 1328 Cuma

Bu sabah uyandığımda arkadaşların bazılarını yatakta oturup konuşurlarken buldum. Sabah selamını bi'l-îfâ ben de sohbebe iştirâk için kalkıp pencere kenarına oturup sokak ve ovayı seyre dalmıştım. Uzaktan gelen bir tüccar kafilesi yirmi kadar deve ile yaklaşmakta idi. Biraz sonra develerin bizim sokağa girdikleri görüldü. Çuvallar, denkler ve sandıklar yüklü idi. Baktığım pencerenin önünde saksılarla çiçekler vardı. Konya develeri de İstanbul'da gördüğümüz develer gibi değil. Daha iri, yüksek ve tüylü pek mahûf, heybetli şeylerdir. Bunlardan birkaç tanesi saksılı pencerenin önünden başlarını uzatarak oda içine bakıp çiçeklere saldırdılar. Odada bir hay huy koptu. Evin ikinci kat oda penceresine baş sokan bu develer hakkında etraftan izâhat ve mütâlaalar başladı. Hademeler de kahvaltı getirmişlerdi. Gülerек, şaka ederek ve bilhassa Ziyâ Bey'in Kasımpaşa Mevlevî şeyhi Efendi'ye "Kasımpaşa-yı Velî" hitabıyla nüktedânlığı etrafı handeye boğuyordu.

Kahvaltı da bitip giyinerek hazırlandık ve avluya hücrelere indik. Ser-tabbâh Dede'nin hücresinde oturmuştuk. (12b) Bugün Cuma namazı dergâh-ı pîrde edâ olunacak. Badehû Çelebi Efendi tarafından Mesnevî'den ders takrîr olunarak bir mukâbele-i şerîf ve âyîn icrâ edilecektir. Şimdiden bazı hazırlıklar meşhûd oluyor.

Öğleye kadar hayli zaman olduğundan ben de bundan bi'l-istifâde kurban işini ikmâl için kalkıp sürülerin bulunduğu mahalle gittim. Bir karaman koyun alarak dergâha getirip duâsını yaparak halazâdem Hilmi Efendi tarafından "has-beten lillâh" edâ olundu ve tabîi tevzî edildi. Bundan sonra biraz daha etrafı gezmek kastıyla dışarı çıkıp Hükümet Meydanı'na geldim. Tramvaya binip istasyona inerek biraz müddet buralarda etrafı gezip tekrar dergâha vâsıl oldum.

Öğle yemek vakti gelmişti. Ber-mu'tâd aşhâneye hücum edip bir sofrta fet-hederek hemen mazlûm kuzucuğun gırtlâğına yapıştık. Dergâh-ı Şerîf'in yeme-ği ve bilhâssa hamur tatlısı o kadar lezîz oluyor ki doymak, kanmak bir türlü kâbil olmuyor. Ale'l-usûl duâ ve gülbanktan sonra kalkıp avluya musluk başında eller yıkanıp abdestler tâzelendi. Kahve ve sigaralar ikmâl olundu. Öğle ezânı da okunuyordu. Dergâh-ı Şerîf'e, câmie gidilip namaza mübâşeret olundu. Kalabalık pek fazla. Emsâli görülmemiş derecede olduğu söylendi. (13a) Dışarı avluya hasırlar, kilimler serildi. Yine sokak kapısı önünde izdihâm mevcut idi. Böyle bir cemâat-i kesîre ile Cuma namazı edâ olundu. Tesbîh ve duâdan sonra Çelebi Efendi tarafından Mesnevî-i Şerîf takrîre başlandı. Bu da hitâm bulup, meşâyih-i mevcûde-i Mevleviyye'nin iştirâki ve hey'et-i zâire-i mutribânın iltihâkıyla misli şimdiye kadar nâ-mesbûk bir derecede mukâbele-i şerîf icrâ ve âyîn-i şerîf kırâat edilmiştir.

Cidden gördüklerim meyânında emsâlini hatırlayamadığım bu cemiyet-i nûrânî pek feyz-dâr ve lem'a-dâr oldu. Semâ esnâsında dervîşânın, dedegânın, meşâyihin etvâr ve hareketleri her türlü sitâyîş ve takdîrin fevkinde bir itâat-i tâmm ve tevekkül-i mutlaka içinde rû-nümâ idi.

Yukarı katta birçok ecnebî ziyâretçiler kemâl-i ciddiyetle bu âyîni seyr ve temâşâ ediyorlardı. Hitâm-ı âyînde Hâfız Osman Dede tarafından bir duâ ve daha sonra da rahmet duâsı olunarak eltâf-ı Hudâ'dan temennî-i rahmet ve mağfi-ret edilmiştir. Fi'l-hakîka manzûrum olduğu vechile duâdan onbeş yirmi dakîka sonra rahmet düşmeye başlamıştı.

Bütün cemâat çıktıktan sonra kalan züvvâr ve dergâh müntesipleri için muhterem Çelebi Efendi, Hazret-i Mevlânâ'nın metrûkâtı bazı emânâtı ziyârete müsâade gösterdiler ve bizzât delâlet buyurdular. (13b) Bu meyânda Hazret-i

Pîr'in abası, sikkesi, tesbih ve seccâdesi, keşkûl ve tîğ u teber gibi bazı emânât ziyâret edildi. Yine ihtimâm ve hürmetle mahall-i mahsûsuna konuldular.

Şimdi bu iş de hitâm buldu. Dışarı çıktık. Bazı rûfekâ ile resim aldirmek üzere şehre ineceğiz. Birleştik ve yola çıkarak A'yân Bey sokağını mürûrla fotoğrafçıya geldik. Konya'nın yerli kıyafetiyle resim aldirarak refikim Mehmet Bey'le beraber bir landoya binip dergâha geldik. Yolda garip bir hâdise cereyân etti. İstasyon caddesini takiben araba ile gelirken yerli halktan bazıları arkadan elleriyle kesmek işareti yapıyorlardı. Bu işaret bize aitti. Esasen çok vehim ve meraklı olan Mehmet Bey bu hâli görünce daha ziyade sinirlendi ve bir kere hayırlısıyla İstanbul'a gitsek dedi. Benim gülmeme de hiddet ediyordu. Şimdi önünden geçtiğimiz İplikçi Câmî-i Şerîfi, Hazret-i Mevlânâ'nın Konya'ya geldikleri zaman ilk defa geceledikleri mahaldir.

Dergâh-ı Şerîf'e geldiğimizde hepimizin Sadreddin-i Konyevî hazretlerinin ziyâretine şitâb edeceği görülerek abdest tazelendi ve hareket edildi. Tozlu ve kerpiç binalar arasından türbeye vâsıl olundu. Burada lâzım gelen ihtirâm icrâ ve ikindi namazı kılınarak (14a) belîğ bir duâdan sonra Ziyâ Bey tarafından Hazret-i Sadreddin'in mezâyâ-yı âlîsinden bâhis bir hitâbe îrâd olundu. Türbe dört köşe inşa edilmiş, yerden bir metre irtifâında lahid duvarı üzerine demir dikmeler ve parmaklıklı, üstü de "sikke" şeklinde kubbe ve tellidir. Saat dörde on var.

Câmî-i Şerîf'in dâhili gâyet güzel ve bilhassa mihrâbı âsâr-ı nefiseden ma'dûddur. Câmîin ova köşesinde sülâlesinden üç kabir daha vardır. Bu ziyâret de bu sûretle hitâm buldu. Refikim Mehmet Bey'le muhtelif sokaklardan geçerek tramvay caddesine çıktık. (Yukarıda bir çocuğa para verdiğim ve "kız ana" diye bağırdığı bu avdette vuku bulmuştur.) Tramvaya binerek dergâha avdet eyledik.

Akşam olmuştu. Ezan okundu. Edâ-yı salâttan sonra alıştığımız vechile '*lok maya salâ*' nidâsını bekliyoruz. Bu sadâ nedense bizde hoş bir intiba bıraktı. Bâ-husûs kuzunun lezzeti, börek ve hamur tatlısının nefâseti karşısında insan her türlü i'tidâl ve ihtiyâtı kaybediyor. Cidden misâfirperverlik budur. Böyle günlerce sabahlı akşamlı yüze karîb eşhâsa mebzûl ve mutenâ şekilde taâm ve kuzu ik-râmı ancak Hazret-i Pîr'in rûhâniyet ve sofrasındaki bereketle kâimdir.

(14-1a) Ba'de't-taâm serinlikte yatsıya kadar oturulup, cemâatle yatsı namazı edâ edildi. Pazarcı Dede tarafından ber-mu'tâd kapı anahtarı elde hücreler dolaşıldı. Sokak kapısı kilitlendi. Yatmak zamanı gelmişti. Bizler de odalarımıza çekildik. Muhabbetin ikinci faslı burada başladı. Ziya Bey ve meşâyih arasındaki letâif-i edebiyeye emsâline

158 bir daha rastlanmayacak hatıralar bıraktı. Neşe ve şetâret içinde uykuya dalmıştım.
(14-1b) Seyahatin Devamı. Ali Arslanoğlu⁶⁰

26 Mayıs 1328 Cumartesi

(15a) Sabah uykuları odamızın serinliği ve manzarası içinde tatlı oluyor. Sükûnet ve loşluk uykuya meyl ettirmekte âmil olmakta ve misâfirlikte bulunduğumuz düşünmemiş olarak belki öğleye kadar serili serpili yatacağız. Bereket versin bu kaygı bizi derhal harekete getiriyor. İşte yine kalktık. Tuvalet ve kahvaltı ikmâl olundu. Müdür-i Umûmî Feyzi Bey, Ziyâ Bey, Bâkî Dede, Nazîf Dede ve sâire birleşerek dergâh avlusuna indik. Bahçeye nâzır hücrede mübâhaseye daldık. Programda Karaman'da medfûne bulunan ve Hazret-i Pîr'in mâder-i muhteremlerini ziyâret keyfiyeti de bulunmakla bunun tahakkuku için vâki mürâcaatın neticesi mevzûu teşkil etmişti.

(16a) Bi'n-netice bugün Karaman'a hareket edilecekti bu itibarla Mehmet Ziyâ Bey, Şeyh Nazîf, Müdür Bey, Mehmed Bey, Şihâb Bey, Türbedâr İbrâhim Dede Efendi ile dergâhın arka kapısından çıkılıp, tramvaya binmek üzere yola devam ettik. Tramvayın durduğu mahalde bulunan Şerefeddin Câmi-i Şerîfi, Konya'nın en güzîde târihi bergüzârlarından biridir. Bu fırsattan bi'l-istifâde câmi-i şerîfin dâhili gezildi. Tarz-ı inşâdaki güzellik, kabirlerdeki tezyînât ve bi'l-hâssa mihrâbın sağ ve solundaki "*Sübhâna'llâhi ve bi-hamdihî'l-kerîm*", "*Sübhâna'llâhi'l-azîm*" ve kalın hatla yazılmış *Kelime-i Tevhîd* ve mihrâbın yarım kubbesindeki kavsın üzerinde bulunan *Fâtîha-i Şerîf*, büyük kubbedeki *İhlâs-ı Şerîf* yazıları kıymetli sanat eserleri ve bazı çini âsâr ehemmiyetle nazar-ı dikkatimi celb etmektedir. Fazla zamanımız olmadığundan biraz da (17a) câmi-i şerif dâhilinde bulunan kütüphâneyi şöyle gördük. Hayli zengin ve kıymetli olan bu kütüphâne Karamânî İbrâhim Beyağa hazinedârı Yusuf Ağa'nındır. Paşası, beyi, ağası, hazinedârı, kahyâsı, kethüdâsı böyle kütüphâne, han, hamam, câmi, çeşme, imâret ve saire gibi din ve dünyaya ve cemiyete hâdim müesseseler vücuda getiren bu yüce milletin ruhundaki ulviyete, kanındaki temizliğe bakıp da hayran olmamak, iftihar duymamak kâbil değildir.

Sâhib-i hayrın rûhuna Fâtîha ithâf edildi ve tramvaya binmek üzere hareket olunarak tramvayın vürûduna intizâren durduk. Tramvay geldi. Ağır araba-

⁶⁰ Bu satır, eseri Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'ne hediye eden kişiye aittir.

lar ve zayıf nâ-tüvân mecalsiz zavallı hayvanlar kamçı darbeleri altında bizi istasyona getirdiler. Saat altı buçuk.

İstasyona ümîdin fevkinde kalabalık heyetimizden bir haylisi Karaman seyahatine iştirâke hazırlanmış. (18a) Fakat henüz katar meydanda yok. Gidiciler hazır, vesâit yok. Bu ne demektir? Tetkik edildi. Meğer Karaman seyâhati için Şimendifer İdâresi'ne dünden mürâcaat edilerek vagon ve makine istenilmemiş. Bu sabah gelişi güzel mürâcaat vâki olmakla bi't-tab' henüz netice malûm olmamıştı. Mütereddid bir hâlde herkes mütâlâa der-meyân ediyor. Tenkitler, ithâmlar ve sâire her tarafta iştiliyordu. Bu da bir âlem. Muhtelif sanat ve meslek erbâbından ve yüksek tabaka ricâlinden olan bu ekseri yolcuların bazen pek çocukça olan söz ve ifâdelerini işittikçe insanların hiçbir zaman hakiki surette kâide-i akıl ve mantık dâiresine giremediklerini ve girmeyeceklerine kanâat getirmemek mümkün değildir.

Ne ise bu iş de halledildi. Adam başına otuz üç kuruş mukâbilinde Karaman'a azîmet ve avdet için bilet verilmesi muvâfık görüldü. Haydarpaşa'dan telgrafla bildirilmesi üzerine hepimiz biletlerimizi aldık (19a) ve hazırlanan iki hüsûsî vagona yerleştik.

Saat sekize yirmibeş var.

Konya'dan hareket edildi. Şimdi daha cenûba doğru gidiyoruz. İklim şartları aynı ise de yavaş yavaş arazi vaziyeti değişiyor. Bazen kurak, çorak saha ve bazen mer'a, çayır ve bazen tek tük ağaçları hâvi meşcerelikler ve sâire gidiyoruz. Hep düz, nâ-mütenâhî geniş bir ufuk, berrak sema, kızgın bir güneş, yekpâre büyük bulut parçaları bazen ovayı gölgelendiriyor. Bu minvalde yola devam.

Saat 8. Kaşhan'a geldik. İstasyon ve civarı birçok hayvânât vagonlarıyla dolu. Burada buğday ticareti pek fazla imiş. Faâliyet ve vaziyetten belli. Buğday zenginliği göze görünür derecede. Etraftaki nakliye arabaları, hatta deve sürüləri bu faâliyete kuvvet ve can veren unsurlar meyânında zikre şâyândır.

(20a) Beş dakika tevakkuf edilerek hareket edildi. Arazi aynı şekilde olmakla beraber şimdi Konya Ovası İrvâ ve İskâ Şirketi tarafından vücuda getirilen tesisât uzakta görünüyor ve bunun verdiği iyi neticelerin emâreleri derhal kendini gösterdi.

Açılmış muntazam su kanalları, cedveller, iskâ bendleri, taksîm cenderekleri. Ehemmiyetli bir faâliyet ve azîm masraflarla vücuda gelmiş olan bu inşâattan beklenen faydaların azametini tebârüz ettirmektedir. Senede iki mahsûl ve belki de üç alınması kuvvetle ümit edilmekte olduğu söyleniyordu. Buna da inşallah duâsı derhal terdif ederek hâlisâne temennîlerde bulunduk.

Saat dokuza yirmi var. Çumra istasyonuna girdik. İstasyon araları oldukça

uzadı. Cenûb mâilesini iniyoruz. Cideli'ni geçerek İçeli şebîh-i cezîresi hudûduna yaklaşılmaktayız. Burada da buğday merkezi teşekkül etmiş her taraf dağlar gibi buğday yığınları içinde; vagonlara doldurulmakta. (21a) Ticârî ve zirâî bir faâliyet hummâlî surette devâm ediyor. Tevakkuf edişimizden bi'l-istifâde Hallâk-ı Kerîm'in burada da bizlere nasîb kıldığı nafakamızı tedarik etmeye baktık. Ancak pişmiş yumurta ve has buğday ekmeyi aldık. Şöylece etrafa bakınarak trenin düdüğünün ikâzına mebnî trene atladık. Yine enginlere daldık gidiyoruz. Sıcak, Konya'dan fazla ve artmakta. Trenin sürat-i seyrinden hâsıl olan cereyân dahi bu harâreti ta'dîl edemiyor. Dışarıdan içeriye sıcak, yakıcı bir hava hücum ediyor ve her şeyi kurutuyordu.

Saat dokuzu yirmi geçe artık Ören'e gelindi. Burada da buğday. Anadolu Yaylası'nın bereketli mahsûlü burada da muâmele görmede. Biraz tevakkuftan sonra hareket ettik. Çorak, ıssız, bazen yeşil bir sâha. Kaybolan tepeler, yamaçlar seyir olunarak saat ona on kala Mandasun'a vâsıl olduk. Burası da öyle sâkin, ıssız bir yer. Faâliyet nâmına hiçbir şey göremedik.

İstasyonlar umûmiyetle kârgir, temiz, güzel binalar. (22a) Mu'tâd memurdan başka kimse görünmedi. Bazı istasyonlarda Alman memurlarının zevce ve kızları tahayyürle bu pek ender zamanlarda gördükleri kâfileyi tehâlûkle seyre dalarlardı. Burada da öyle oldu. Genç güzel bir Alman kızı bizimle alâkadâr oldu. Burada kalsanız ne iyi olur demişti. Avdetle belki kâbil olur dedim, güldü.

Yine düdük. Haydi vagona koştuk. Hareket, eller sallandı, veda ... Sıcak ... Burada Hey'et-i Tertîbiyye ihtiyât tedbirleri almamıştı. Ne buz, ne de su var. İstasyonlarda su vardı. Fakat sıcak. Yumurta da harâret vermişti. Bir taraftan da terliyorduk, sıcaktan gömlek de ter veriyor. Ziyâ Bey ve rufekânın şakaları bu Karaman ovasında buzlu şerbet gibi hem serinlik veriyor ve hem de terletiyordu. Karaman uzaktan göründü. Yaklaştık. İşte geldik. Saat onbir buçuk.

(23a) Düz, basit kârgir istasyon gölgesine ilticâ ederek şehre gidecek bir araba tedariki umûmun meşgalesi oldu. Bu derece sıcak hiç bir zaman görmemiştim. "*Karaman'ın koyunu, sonra çıkar oyunu.*" darb-ı meseline esas olan Karaman'ın içinde idik. Bakalım bize ne oyun oynayacak, dedim. Arkadaşları güldürmüş oldum.

Meşhur Karaman, koyunuyla, kalesiyle, pancarının iriliğiyle tarihteki birçok vukûat ve hâdiselere sâik olan meşhur beyleriyle marûf bir beldedir. Biz de bunların arasına karışmış ve onlar gibi tarihin bu cilvelerini yerinde tetkik edecektik.

Ne ise müşkülâtla bir araba tedarik edebildik. Buradaki arabalar ne lando ve ne de fayton ve kupadır. Dört tekerlekli uzunca, üzeri ve her tarafı kapalı. Yalnız arkadan girecek medhali olan seyyar bir tûnel gibi bir şeydir.

(24a) Muhyiddin, Osman, Mehmed, Zekeriya beylerle birlikte bu tünele girip, bağdaş kurarak oturduk. Gölgede 30 derece harârette bu yolculuğun pek hoş bir şey olmadığına her halde çoktan kâni olmuştuk. Fakat ne yapalım. Bir kere geldik ve şehri mutlak görecektik. Yaya gitmek kâbil ise de sıcak ve bilhassa sokakların bozukluğu ve tozun mezbûliyeti buna da imkân bırakmıyordu. Sallanarak, bocalayarak, küt aşağı inerek. Ne ise hamd olsun devrilmeden sağ ve sâlim şehre geldiğimizi arabanın durmasıyla anladık ve oflayarak, puflayarak cendereden birer birer çıktık ve bir birimizi tebrik ettik. Meğerse Karaman'ın sonradan çıkan oyunu da bize bu imiş.

Şehir etrafında görünen yeşil kavak ağaçları ve birkaç da minare görünmemiş olsa mutlak bir yangın sâhası hükmünü vermekte kat'iiyyen tereddüt etmezsiniz.

(25a) Bir herc ü merc olmuş arazi, kerpiç tek tük duvarlar, üzerleri toprak örtülü damlar ve her evin bahçesinde görülen mezar taşları ve kümbetler. Karma karışık, daracık sokaklar ki bunlar daha doğrusu birer patika mâhiyetinde taşlı, molozlu, tozlu girdâblar demek muvâfık olacak.

Velhâsıl Karaman'ın bu târihi Karaman'ın şehir dâhili böyle olacağına ve böyle bulacağımıza hiç de ihtimâl vermiyorduk. Ne de olsa târihte bir sanat devri olarak mimârisiyle, çinileriyle ve âsâr-ı giran-bahâsıyla şöhrat ve nâm almış olan Selçuk ve Konya Selçuklarıyla hatta Osmanlılarla hem-asır olarak yaşamış olması bu şehrin de daha mütekâmil ve daha câlib-i nazar bir varlık irâe etmesini icap ettirebilirdi.

Her nedense ve ihtimâl Osmanlılarla olan dâimi nizâ ve husûmetleri neticesi buranın da böyle metrûk ve bakımsız kalmasına sebep teşkil etmiş olsa gerek. Vâkıâ maalesef bir çok şehir ve kasabaların (26a) aynı mâhiyette olduklarını Anadolu'yu çok gezmiş ve iyi bilenler söyledi ve ben de bunun sebebini idaredeki sakat zihniyetle liyâkatsız, ehliyetsiz idare adamları nâmı altında buralara salan aç, muhteris kimselerin hiçbir şey yapamadıklarına ve en sonra imâr ve ıslâhın bir bütçe meselesi bulunduğu kâil olmuştum.

Şehrin garb-ı cenûbîsinde şehre hâkim meşhur kalesi görülmektedir. Kalenin duvar kenarlarına kadar kulübeler yapılmıştır. Burası bir mâile teşkil ediyor ve ovaya nâzırdır. Kalenin şehre hâkim cephesi iki başta birer büyük ve ortada dar ve ufak bir burçtan ibârettir. Sol baştaki burcun duvarları halkalı yapılmış olup sağdaki ise müdevverdir. Ortadaki de murabbadır. Sağ köşenin arkasında diğer bir burç da kalenin büyük kapısı ve üzerinde de kitâbesi vardır.

Karaman sath-ı bahırdan 1025 metre irtifâdadır. Ahâlîsi İslâm ve Ermeniden ibârettir.

(27a) Arkadaşlar hep bir yere toplandık ve bir cemm-i gafîr hâlinde doğru Vâlide Sultan Câmî-i Şerîfî ki Hazret-i Mâder dahi denilmektedir. Buraya vâsıl olundu. Câmî, türbe bir aradadır. Dört köşe büyük ve çok yüksek bir kubbe ile örtülüdür. Tam Selçuk mimârisidir. Sükûna müstağrak türbenin içinde hazîn bir loşluk. Vecd-âmiz bir hava mevcut. Onbir çelebiyân ve dokuz da kadın medfundur.

Dört köşe türbenin sağ köşesinde Hazret-i Mâder ve yanında Ebe Sultan; sol köşede birâder-i Hazret-i Mevlânâ Alâeddin Çelebi medfundur.

Vâlide Sultan Câmî'nin üzerindeki kitâbeyi aynen nakl ettim:

(Emere bi-imâreti hâzihi'z-zâviyeti'l-mübâreketi'l-meşhûre ahi kutbu'l-âlem Sultânü'l-âşıkîn Mevlânâ Celâlî'l-milleti ve'l-Hakki ve'd-dîn - kaddese sırrahu'llâhu'l-münîr. el-merkadü'l-emîr es-saîd eş-şehîd Seyfüddîn Süleyman b. Halil b. Mahmûd Karaman. Nevvera'llâhu sâhibehû es-Sultânü'l-a'zam zıllu'llâhi fi'l-âlem Mâlikü rikâbi'l-ümem Seyyidü's-selâtîni'l-Arab ve'l-Acem, Kâhiru't-tuğâti ve'l-merdûdîn ve Kâtîli'l-kefereti, el-Emîrû's-şükr Ebu'l-Feth Alâeddîn b. Halil b. Mahmûd b. Karaman - Halleda'llâhu mülkehû).

(28a) Türbede Hâfız Osman Efendi tarafından Sûre-i Fetih tilâvet buyurularak belîğ bir duâdan sonra Fâtihâlar ithâf olunarak ayrıldık. Bu güzergâh üzerinde Sultan Murâd-ı Hudâvendigâr kızı Nefise Sultan türbe ve medresesi görüldü. Kapı bâlâsındaki kitâbede:

“Rahimehu'llâhu limen karâe Sûrete'l-Fâtihati.”

Böyle muhitte insan başka bir âlemde yaşadığına zâhip oluyor. Âsârın tahmil ettiği fersûdelik içinde görünen şu şehrin sâkinlerinde de bir gariplik var. Hakikî Karaman devri ahâlîsi ile karşı karşıya geldiğimize hükm ediyorum. Hayal ve nazarımda her şey, müzelerin ve tarihin bize anlatabildiği ve gösterebildiği numûnelerin asıllarıyla yüz yüze geldiğime kâniim. Ne garîb bir ilhâm. Derin tefekkürât burada beni sarmış, gözlerimde neler teressüm ediyordu Yâ Rab! Bu hâl içinde arkadaşlarla yine bir araya gelerek bir yerden nasılsa ayran içtik ve arabalarımıza bindik. Haydi bakalım yine halvete girdik. (29a) Yayıkta dövülen ayran ki bizim de ter ve yağımız çıka çıka istasyona indik. Hurdahaş olmuştuk. Aman bir daha böyle yolculuk matlûb olmasa gerek.

Tren makasa alınmış, vagonları hatta getirmek lâzım. Makine su alıyor. Bu vazife zavallı istasyonun biricik amelesinin yapabileceği iş değil. Hazret-i Hâlid, Hâfız Sıdkı, Derviş ve sâire ve Osman dahi bizzât benim de iştirakimle vagonlar yavaş yavaş hatta getirildi. Neden sonra makine de harekete gelip müheyyâ oldu. Velhâsıl yorgunluk bu suretle tezâuf etmişti.

İstasyonda pancar küfeleri vardı. Bu meyanda gâyet iri bir adet pancar nazar-ı dikkati celb ediyordu. Bi'l-vezn 6 kilo geldiğini söylediler. Kocaman bir kabak gibi bir şeydi. Toprağın kuvve-i inbâtiyyesi mükemmel olduğuna bir delil.

Saat ikiye yirmi var. Karaman'dan hareket edildi. Aynı istasyonlar ve aynı arazi seyr edile edile alaturka saat 9'da Konya'ya vâsıl olduk. Şeyh Nazif ile beraber bir arabaya râkiben Dergâh-ı Pîr'e gelindi. (30a)

Yorgunluğu izâle kastıyla birkaç defa başımı, el ve azâlarımı yıkadım. Berây-ıistirâhât şöyle bir uzandım. Uyumuşum, akşam olmuş. Uyandığım zaman "lokmaya salâ" nidâsı yükseliyordu. Tekrar el ve yüz yıkayarak aşhâneye indim. Fakat arkadaşlardan kimseye rast gelmediğim için nazar-ı dikkatimi celb etti ve sordum. Bu akşam Vali Bey tarafından resmî ziyafet olduğundan oraya gidildiği söylendi. Hakikaten bunu biliyordum fakat hatırıma gelmemişti. Tekrar odamıza çıkıp elbise değiştirdim. Dışarı hükümet önüne gelip tramvaya binerek istasyona indim. –Burada tramvayların okları yoktur.–

Bağdat Otel'i'ne geldim. Heyetimiz burada tecemmu' etmişti. Biraz bahçede piyasa ettik, arkadaşlarla bugünün intibalarından bahsolundu. Biraz sonra da Vâli Muammer Bey gelmişti ve yemek zamanı da hulûl etmekle sofraya oturuldu. Muzika marş-ı Sultânî terennüm ederek kâimen dinlenildi.

İki saat devam eden bu çok güzel sofranın lezzetli yemeklerine Muzika'nın da âhengi, terennümâtı iştirâk ettikçe insan, sabaha kadar (31a) sofrada kalmayı tercih edeceği geliyor. Yemeğin hitâmında Vâli kısa bir hitâbe ile bu gecenin şevkli, ruhlu kalacak hâtırasından bahsetti. Ziya Bey tarafından teşekkür ve cevap verildi. Bu suretle bu da hitâm bulmuştu. Kahve ve sigaralardan sonra Vâli Bey'e veda olunarak, arabalara râkiben Dergâh-ı Şerîf'e avdet edildi. Avluda hücrelerde biraz muhabbetten sonra dâiremize çıktık. Ber-mu'tâd gecelikler iksâ edildikten sonra yatak içlerindeki muhabbete de biraz devam olunarak yağlı biten kandillerin birer birer sönmesi gibi uykusu galebe edenler de birer birer dalmış ve sesleri kesilmişti. Bu meyânda en sonraya kalanın farkında değilim. Zira ben de aynı hâlde dalıp kalmışım.

(32a) 27 Mayıs 1328 Pazar

Uyandığım zaman arkadaşlardan bazıları kalkmış, pencere önünde gecelikte oturmuşlar, sabah mahmurluğunu sigara ile ikmâl ediyorlardı. Abdest alıp giyindim. Sonra da hep beraber kahvaltı ettikten sonra aşağı şadırvan avlusuna indik. Hava da ısıniyordu. Bugün misafirliğimizin son günü idi. Yarın İstanbul'a

hareket edeceğiz. Bugün dergâhta zikr-i şerif var, öğleden sonra. Öğleye kadar yine etrafı gezip görmek için yalnızca dergâhtan çıktım. Çarşıya doğru yol aldım. Gördüğüm yerlilerin hepsinin elinde birer demet taze nohut. Bunu yiyerek dolaşıyorlar.

Meram bağları namıyla mârûf bahçeleri görmek kâbil olmadı. Acaba bu bağlara neden “Meram” ismi vermişlerdi. “Meram” ne demektir ? Bunu birkaç yerliye sordumsa da muknî bir cevap alamadım.

Vakit yaklaşıyordu. Avdet etmek lazım. Diğer bir yoldan geri dönerek Dergâh’a geldim. Yemek zamanı da gelmişti. Arkadaşlarla birlikte aşhâneye giderek sofralara oturduk; iştiâ ile kuzu dolmasından yemeye başladık. Hitâm-ı taâmda Çelebi Efendi tarafından gülbank çekildi, duâ olundu. Kahve de içilerek abdest hazırlığına başladık.

(33a) Ezan okundu. Cemâatle edâ-yı salâtın sonra zikir başladı. Ruhları tasfiye eden bu ulvî zikrin manevî haz ve huşûu içinde mest olmuştuk. Bu gibi tarikat âyinlerinin aleyhinde idâre-i kelâm edenlerin çok gâfil olduklarına bir ke-re daha karar verdim. Terbiyevî, ahlâkî ve çok ferâgat bahşeden bu meclis-i melâik-enîsin mâhiyet-i hakîkiyyesini idrak edemeyenlerin cidden acınacak insanlar olduğuna hükm ettim. Fâsıla ile devâm eden bu meclis-i şer’-i enverin daha uzamasını istiyorum. Mevlevî âdâbı, Mevlevî ezkârı ve tevhîdi pek kudsî bir mâhiyet arz eder. Çok ince nukât nazara çarpar. Tezhîb-i ahlâka tamâmen sâik olan bu evsâfta diğer bir âyîn görmemiştım.

İstidrâd kabîlinden şunu kayd etmek isterim:

Hazret-i Mevlânâ, Konya’yı teşrifleriyle şeref-bahş buyurdukları zaman şehir halkını zevk u tarab ve bir havâ-yı ıyş u nûş içinde görmüşler.

Beşerin rûhî felsefesine bi-hakkın vâkıf olan Hazret-i Mevlânâ birdenbire bu âdât ve ananenin red ve terkine tevessül etmeyerek, “*Ben onları saz ve sözle de (34a) tarîk-ı Hakk’a ircâ ederim.*” buyurarak dervişlerine ve müridânına numûne olacak şekilde tavsiyelerle nây u kudüm ve tasfiye ile saz ve semâ’ suretiyle de raksın yerini tedricen tebdile muvaffak olmuşlardır.

Bu da büyük bir inkılâb-ı ictimâî ve ahlâkî değil midir? Bu suretle maddî bir zevk-i tarab ve raks tamamen şekl-i diğere inkılâb ederek manevî bir tesîre tâbi kalmış ve dünyanın her tarafına da oldukça intişar etmiştir.

Mesnevî-i Şerîf bunun en bâriz, belîğ bir ifadesidir. O ne mevzûn, ne mü-selsel bir kudret-i ifâde ve maânî-i beyândır. Her kelimenin, her mısraın tazammun ettiği ibret-âmîz, mûcib-i intibâh manâ ve tavsiyeler ve fıkralar, kıssalar,

ahlâk ve rûh ve ictimâî, felsefî, ilmî şâyân-ı hayret esasları hâvîdir. Tekemmül etmiş, gâyesine vâsıl olmuş bir varlığın, fikrin en son kat'î ve bir daha söylenmesi kâbil olmayan ifâdesidir.

Zikr-i şerîf hitâmından sonra dışarı avluda hücrelere taksîm olduk. Bizim ekseriyetle oturduğumuz hücre Ser-tabbâh Dede Efendi'nin hücresiydi. Tarîk zâbitânı arasında en ileri gelenlerdendir. (35a) Bu tarîkatta gördüğüm itâat ve tahammül ve mutlak olan teslimiyet öyle tahmin ediyorum ki bir esaret hayatında dahi görülemez. Fakat derviş ne bir esîr, ne de bir ecîrdir. Tamamen hür ve müstakildir. Lakin tarîkin esası, prensibi, düstûru hayra ve şerre, "Eyvallâh!" hikmesidir. Bu kazâ ve kadere, nîgide, zahire ve bâtına, mâ-fevka, mâ-dûna ve'l-hâsıl her hangi hâdise ve arzuya ve tezâhüre cümlesine mutlak "Eyvallâh!". Bunda fevkalâdelik bulamayanların nazariyeleri daima boştur.

Biraz ihvânca muhabbetten sonra tekrar şehre çıktık. Azîziye Cami-i Şerîfi önünden Hükümet Meydanı'na doğru yürüdük. Konya'da iki adet çifte minâreli câmi-i şerîf vardır. Biri Selimiye, diğeri Azîziye'dir. Azîziye Câmii'nin minâre şerefelerinin üstleri de sâyeli ve ince sütunludur. Dâhilen de çok ferah ve kıymetlidir. Bâ-husûs mihrâbı emsâlsizdir. Mihrâbının tarafeyninde işlenmiş ikişer sütun mermerdir. Bunların güzelliği dille tarîf edilemez ve Türkiye'de hiçbir mihrâba da benzemez. Mihrâbın üstündeki yarım kavs-i dâirenin içindeki "Âyete'l-Kürsî" (36a) emsalsiz bir hattır. Fakat kimin olduğunu öğrenemedim. Fevkalâde bir istifile yazılmış olan bu "Âyete'l-Kürsî" karşısında sâatlerce kalınsa doymak mümkün değildir.

Minberi de serâpâ beyaz mermerden işlenmiş musannâ ve müzeyyendir. Kapı pencereleri seyrek olmakla loşluk melhûz ise de esas pencereler asr-ı hâzıra tevfikân gayet büyük ve yüksek olduğundan câmi-i şerîfin dâhili çok aydınlıktır.

Çarşıda epey müddet dolaştık. Akşam da olmak üzere. Şurada burada görünen bazı âsâr-ı ümrân soruldukta vâlî-i esbak Nâzım Paşa zamanında yapıldığı söyleniyordu. Sanâyi Mektebi, İstasyon Caddesi, şehre getirilen su, Hükümet Konağı ve Meydanı ve sâire hep o şahsa izâfe edilmektedir. Avdette Sâhib Atâ'nın türbesini de ziyâret ederek Fâtihâlar okundu. Bugünü de böylece ikmâl etmiş ve dergâha avdet eylemiştik.

(37a) Bu akşam vedâ sofrası hazırlanmış, zamîmeten mevsim meyveleri de vardı. Mu'tâd vechile taâm edilip avluda oturduk. Cemâatle akşam ve yatsı namazları edâ olunarak odalarımıza çıktık. Konya'da son geceyi daha neşeli ve zengin muhabbetle geçirerek yatmıştık.

Sabah olmuş, bazı arkadaşlar kalkmış. Kalkanlar nispeten yaşlı olanlar. En gençleri olduğum için uyku biraz tatlı geliyor. Acele hazırlandık. Kahvaltıdan sonra Çelebi Efendi Hazretleri'nin hücrelerine giderek biraz mülâkat edildi. Teşekkürler olunarak elleri öpüldü. Alafranga saat 6.

Vedadan sonra arabalara binerek istasyona geldik. Biraz sonra da Çelebi Efendi teşrif ederek züvvârın cümlesinin veda ve şükranlarını kabul edip tekrar ellerini öptük ve trene bindik. Çok samimi bir teşyî merasiminden sonra trenimiz hareket etti. Bu suretle Konya'ya ait hâtırât ve meşhûdâtımız da burada hî-tâm buldu.

(38a) İstasyonda sevkîyât-ı askeriyye vardı. Mahşerî bir kalabalık. Ağlayan ana babanın hadd ü hâli yoktu. Cenâb-ı Hak cümlelerin muînî olsun.

Saat 12.'de Akşehir'e muvâsalat ettik. Arazi münbit, güzel. Akar bir su geçtik.

Saat dörde on kala Afyonkarahisar'ına muvâsalat edildi. Çok güzel bir hava. İstasyonda araba bulamadık. Biraz ileride bir arabaya rastladık. Ziyâ Bey, Şihâb Bey, Sıdkı Dede ve ben sekiz kişi beraberce binerek Hükümet Konağı'nda diğer rufekâ ile birleştik. Erkân-ı hükûmet ve eşrâf-ı belde ile üç beş dakika mülâkâtta sonra Karahisâr Mevlevî Dergahı şeyhi ve âyîn-hânları önde olarak ney ve kudüm sadâları arasında dergaha vâsıl olundu. Abdest alarak cümleten Hazret-i Sultân Dîvânî türbesi ziyâret edildi. Verşeli Fotoğrafi Bahâ Bey tarafından grup hâlinde resim alındı. Dergâh-ı Şerîf büyük ve şehre hâkim bir vaziyette. Ortada bahçe ve şadırvanı hâvî rûhânî bir mahaldir. Havada tatlı bir serinlik var. Etrafı ferah ve insanın kalbini (39a) tesrîr edici bir hava var. Şadırvan suyu cidden fevkalâde bir su. Esasen daha yolda iken medh u senâsını işitmiş idik. Bilâhare tecrübelerimizle de sâbit oldu.

Şehrin yek-nazarda manzarası güzel, halkı da oldukça sevimli bir tavır ve cana yakın ve gâyet mültefit insanlar. Burada başta fes üzerine ekseriyetle burma yazma sarıyorlar. Ve dar şalvar ve buçuk dizlik ve câmedân denilen kısa bedenli uzun kollu ceket giymekteler. Açık göz ve ferâsetli oldukları revîş-i hâlden belli olmaktadır.

Şehrin sokakları her yerde gördüğümüz vechile dar, tozlu ve kirli. Yalnız Çarşı Caddesi ve Hükümet Önü ve civarı kaldırımlıdır. Kiremit örtülü, beyaz badanalı, kafesli ikişer katlı, hatta üç katlı binalar ekseriyeti teşkil ediyor.

Mesmûâtımıza göre burada gecelik giyinmek âdet değilmiş. Yavaş ve tedrici bir hâlde bu itiyâdı terk etmişler.

Burada Ermeni kadınları tamamen peçe ve çarşaf kullanıyorlar. İslâmlardan fark ve tefrik için yalnız çarşafın eteğine bir sıra (40a) mavi şerit dikilmiştir. Peçeleri gayet kalın. Bu müthiş sıcak havada o peçe ve çarşafı gezmekteler.

Abâ-pûş Sultan Bâlî makamını da ayrıca ziyâret eyledik. Dergâhın tam karşısına tesadüf eden ve ovanın düzlüğü ortasında yerden mantar misilli yükselmiş olan muazzam müthiş iki kaya dağ vardır. Bunlardan biri nispeten ufak, diğeri ise cesîmdir. Büyük kayanın tepesinde su kulesi ve eski kale harâbeleri mevcut bulunması merakımızı da tahrik etmişti. Arkadaşlarla bunu da taht-ı karâra alarak Şihâb Bey ve ben ve sonra da Nüzhet, Cemâl, Mehmed Beyler de iltihâk ederek iki yerli çocuğun delâletiyle Mısır'daki Firavn tepelerine çıkar gibi bazen de yekdiğirimizi çekerek yarım saatte tepeye çıktık. Şehrin büyüklüğü ve güzelliği şimdi daha bâriz görülmektedir. Şehir cidden güzel bir panoramaya mâlik, oldukça mebzûl cami görülmekte. Fakat bina çokluğu nispetinde ağaç yeşilliği de azdır. Burada Kızkulesi'ni, su hazinelerini, surun etrafını, mazgallarını, pencerelerini tetkik, (41a) kale kuyusuna üç adet ufak taşlar attık. Kale pencerelerinin tavanlarına esnâ-yı inşâda konulmuş olan çıralı ağaçlar bugün konmuş gibi sağlam ve kokusunu da muhafaza ediyor. Bunlardan bir parça almıştım. Ufak taşlar attığımı yukarıda söylemiştim. Bu husûl-i murâd için bir an'ane olduğunu söylediler.

Kalede rast geldiğimiz ihtiyar bir adam tuhaf bir fıkra anlattı. Vaktiyle burada Ramazan akşamları iftar ve sahur topu atarlarmış. Muzip çocuklardan bir iki tanesi bir gün yukarı çıkarak topun ağzına kadar çakıl taşı ile doldurmuşlar ve evvelce de koydukları barut kesesini de ateşlemişler. Bir gümbürtü ile topun ağzının müteveccih bulunduğu mahallâtta sağlam cam kalmadığı gibi bazı adamlar da yüz ve başlarından mecrûh olmuşlar. Hakikaten gülünç bir vak'a.

Avdete başladık. Kale kapısında Nüzhet Bey resmimizi aldı. Akşam ezanı okunmak üzere iken Dergâh'a vâsıl olduk. Her tarafta lambalar, fenerler yanmış. Meydanda iki tane muazzam lüks lambası asılı. (42a) Bahçede çiçek tarhları ve söğüt ağaçları var. Güzel bir akşam. Şadırvanın buz gibi tatlı suyu ile el ve yüzümüzü yıkadıktan sonra abdest alarak akşam namazı edâ edildi ve burada da Konya'da olduğu vechile '*lokmaya salâ*' nidası yükseldi. Alıştığımız vechile doğruca yemekhâneye kâfile hâlinde gidilip sofralara oturuldu. Dergâh-ı Şerîf postnişîni muhterem Celâleddin Efendi uzun boylu, kızıl sakallı, mültefit tam bir Mevlevî. Misafirlerini bizzat îzâz ve ikrâm ediyor. Münhasıran bir sofrada oturup yemek yememiştir. Kendi sofrasına dâhilen yemeğe başlamıştık. Biraz sonra müsâade niyazıyla kalkarak bütün sofraları sırasıyla dolaşıp, cümlesinde ikişer

168 üçer lokma misafirleriyle birlikte yemek suretiyle umûmun tatyîb-i hâtırına tevessül etmek gibi âlî-cenâplık göstermiştir.

Burada dahi her sofraya bütün birer kuzu dolması ve yoğurt, mükemmel bir hamur tatlısı, haşhaş yağıyla yapılmış has buğday fodlası, meşhur suyu. Aman Yâ Rabbi! Ne yedik, ne yedik!

(42b) Afyonkarahisar'da sanâyi üzerinde en ziyade terakki etmiş olan bir sanat görülmüştür. Bu da ceviz ve abanoz ve karaağaç misillû ağaçlar üzerine ince madenî tel gömmek suretiyle birçok eşya i'mâl edilmesidir. Yazı masaları, tamponlar, yazı takımları, kahve tepsileri, bardaklar, sehpâlar, dolaplar, ayna çerçeveleri vesâire. Bu imâlât-ı sanâyi cidden güzel bir şeydir. Oldukça mâhirâne yapılmaktadır. Kadınana Mahallesi'nde bir imâlâthâned epey müddet bunları seyrettik. Küçük bir çekiş ile uzun ve yassı bir teli ağaç üzerine basılmış sim üstüne mıhlamak suretiyle yapılmaktadır. Maalesef bu revaçta olan sanat da Ermeni işçilerin elindedir. Bazılarından mübâyaa ettim.

(43a) Mübâlağasız herkes mu'tâdından mutlaka üç misli fazla yemişti ve bunu umûm söylüyordu. Ben ve arkadaşlar da bunu şahsî mukâyeselerimizle tespit etmiştik. Bu kadar fazla yemek yediren ne idi acaba. Bunu bir daha tekrar edeyim. İçtiğimiz su yedirmişti.

Yemekten sonra yatılacak zaman acıktığımızı söylemek biraz gülünç olursa da hakikati saklamak da o kadar doğru bir şey olmaz.

Yemek hitâmında duâ ve gülbanktan sonra bahçeye şadırvan etrafında kahve faslı yapıldı. Buradaki huzur ve havanın fevkalâdeliği doğrusu Konya'da yoktu. Konya'da ne de olsa hava mahsûr kalıyor. Burası bir yamaçta ve ovaya nâzır, poyrazı tamamen açık mükemmel bir manzara... Tatlının verdiği neşe ve yemek rehâveti abdest tazelemekle geçiştirerek cemaatle yatsı namazı edâ edildi.

Ba'de's-salât bahçede epey müddet daha oturulup yatmak üzere odamıza çıktık. Odamız şehre nâzır, üç pencere, uzunca ferah bir odadır. (45a)

29 Mayıs 1328 Salı

Saat üçe beş kala hareket Afyon'dan. (Dergâh-ı Şerîf şeyhi Celâleddin Efendi'yle vedalaştıktan sonra arabalarla istasyona gelindi.)

Bu sabah ber-mu'tâd güneşle beraber uyandım. Arkadaşlar da kalktılar. Hazırlandık. Kahvaltı ederek sokağa çıktık. Muhtelif istikametlerde gezmeğe başladık. Bugün hareket edeceğimiz için etrafı daha dikkatli seyir ve temâşâ ediyorum. Bir daha Cenâb-ı Hak bilir buralara ne vakit geleceğim, göreceğim.

Çarşı boyu sokak araları oldukça şâyân-ı tetkik ve temâşâ. İçtimâî bünyemizde görülen bu muhtelif eşkâl ve tarz-ı kıyâfet vesâire zengin bir tahlil mevzu-u teşkil ediyor.

Bu arada bir musika sesi işittik. Sesin geldiği istikâmete ilerledik. Bir köşe başındaki evin önünde on kişilik bir bando musika. Bildiğimiz bir çok şarkı ve marşları çalmakta. Durduk, dinledik. Muhite göre pek âlâ çalınan musika, heyeti hepsi abânî sarıklı, şalvar ve poturlu, oldukça yaşlı adamlardır. Evde bir Ermeni düğünü varmış. Para ile bu bando tutulmuş. Akşama kadar duracakmış. Ne güzel, ne hoş bir manzara! (45b) Kapıda bulunan düğün sahipleri bizim misafir olduğumuzu anladılar ve içeri girip gelini görmemizi ve oturmamızı teklif ettilerse de biz de teşekkür ederek vaktimiz olmadığını söyleyip beyân-ı i'tizâr eyledik.

Musiki heyeti efrâd-ı redîfeden mürekkep musikacılarımış. Afyonlu olanlar bir araya gelerek böylece bir bando teşkil etmişler. Güzelce para kazanıyorlar ve eğleniyorlarmış. Bu câlib-i nazar bir keyfiyet. Takdir ederek ayrıldık.

Öğle namazı vakti ve yemek vakti geldi. Alafranga 3'te hareket edeceğiz. Bunun için Dergâh'ın yolunu tuttuk. Geze geze Dergâh'a geldik. El ve yüzümüzü temizledikten sonra yemeğe oturduk. Kemâl-i iştihâ ile yemeğimizi ikmâl edip bugün yapılacak mukâbelede hazır bulunmak üzere Dergâh'ın camiine toplanıldı. Hariçten gelen cemaat da kalabalıktı. Öğle namazını edadan sonra mukâbele-i şerîf başladı. Mevlevî tarîki üzere bu da ikmâl olunup ism-i Celâl'in zikrine başlandı. Bilâhare bir duâ-yı belîğden sonra gülbank çekilerek hitâm buldu.

Hareketimize bir saat var. Bu da çantalarımızı toplamak ve bağlamak, Dergâh müntesipleriyle veda etmek, hizmet eden dervişlere veda ve teşekkürlerle imrâr edildi. Şeyh Efendi'yle vedalaşarak arabalara râkiben (46a) istasyona hareket edildi. İstasyon tamamen şehrin hâricinde olduğundan epeyce uzaktır. Trenimiz hazırlanmış bizi bekliyor. Vagonlara bindik. Şeyh Celâl Efendi buraya da geldi misafirlerini teşyi ederek üçe beş kala hareket ettik. Hedefimiz Eskişehir.

Hızla yol alıyoruz. Mevcut istasyonların bazısında durularak bazısında da durmadan geçilerek akşam alacakaranlıkta Eskişehir'e gelindi. İstasyon civarındaki otellere ve Mevlevî Dergahı'na taksim olunarak yerleştik. Biz yine rufekâ ile beraber Madamın Oteli'ne yerleşmiştik. Yemek ve kahveden sonra aşağı gazinonun bahçesinde oturduk. Eskişehir taşı denilen lüle taşından ma'mûl enfiyelik, kolye, tesbih gibi bazı eşyalar aldık ve odalarımıza çekildik. Hava güzel ve serince. Trenin yorgunluğuyla tatlı bir uykuya daldık.

Tren düdükleri arasında uyandım. Şöylece etrafa baktığımda değişik bir yerde olduğumuz belli oldu. Hazırlandık. Çay içmek üzere aşağı gazinoya indik. Kahvaltıdan sonra gündüz gözüyle şöylece etrafı görmek için dışarı çıktım. Asıl şehir oldukça içeride. Burası yalnız (46b) istasyon ve mütemmimâtı oteller ve gazino ve anbarlar ve sâire.

Saat altıyı yirmi geçe hareket olunacak. Biraz daha vakit var. Konya'ya ve Afyon'a birer teşekkür telgrafi çekildi. İstanbul'a da dün akşam kartpostal vermiştim. Afyon'dan da yazmıştım. Herkesten ziyade oğlum küçük Ekrem'i özlemiştim. Kim bilir yavrum şimdi ne yapar, ne âlemededir? Çok sevgili cici babası, ya da annesi, Aişe'si ... ile onu görmeli. Ne mücâdeleler içindedir?

Vakit geldi. Eskişehir Dergâh-ı Şerîf'i şeyhi Efendi, dedegân ve dervişânla ney ve kudüm çalarak istasyona geldiler, teşyî edecekler. Vedalaştık. Vagonlara binerek hareket edildi. Saat altıyı yirmi geçe.

Bütün hırçınlığıyla ağzından kıvılcım ve ateş saçan makinenin peşinden biz de bir kuyruk gibi gidiyoruz. O ne tarafa dönerse biz de, o yukarı biz de, o aşağı biz de, o biraz solumak ve dinlenmek için durursa biz de. İlâ nihâye gidiyoruz. Hava sıcak. Eskişehir ovasını şimâle doğru kat ediyoruz.

Çukurhisar, İnönü, Bozüyük geçildi. Karaköy'e (47a) yaklaşmaktayız. Burada beş dakika tevakkuf olundu. Tekrar hareket olunarak Bilecik, Vezirhan, Lefke de geçildi. Mekece'de tevakkuf olunarak su alındı. Bizler de biraz aşağı inerek gezindik. Buradan da hareket olunup Akhisar ve Geyve geçilip Arifiye'ye gelindi.

Kocaeli Vilayeti'nin bu güzel, bağlı-bahçeli meraları, zümrüdîn ovaları, ya-maçları pek gönül açıcı bir hâldedir. Sakarya vadisi ne azametli, ne heybetli. O dar, dik sarp kayalıklar arasında dolaşan boğaz. Geyve boğazı, Sakarya boğazı cidden görülmeye sezâ yerler.

Buradan da hareketle Sapanca, Derbent geçilip, İzmit'e saat üçü çeyrek geçe muvâsalat olundu. Sapanca Gölü'nün güzelliğini zikretmeden geçemeyeceğim. Ana-babam ve anne-annemin medfun bulundukları Derbend Yanık köyünün mevkiinden geçerken bilmem bende garip bir his hâsıl oldu. Allah cümle geçmişlere rahmet eylesin.

İzmit'i ikinci defadır görüyorum. Çok hoşuma giden bir hususiyeti vardır. Bilhassa Derbend'e nâzır olan yüksek mahallesi çok hoşuma gider. Burada yirmi dakika kalacağız. Bundan a'zâmî istifâde lâzım. (47b) İstasyon haddinden ziyade kalabalık. Gazinoya oturduk. Garsonlar şaşkın bir hâlde ne yapacaklarını tayin edemiyorlar. Ne ise zorlukla bir yoğurt yedim. Bir de su içip, meşhûr-ı âlem

olan kirazından tedârik çaresine baktım. Mebzûl kiraz. Her tarafta süslü sepetler içinde satılıyor. Götürebileceğim derecede bir sepetle kiraz aldım. Bütün rüfekâ kirazla meşguldü. Yolda yemek için de aldım.

Bir hây hûy içinde hareket edildi. Derince, Yarımca, Hereke geçilerek Dil istasyonuna vâsıl olduk. Burada beş dakika tevakkuf olunarak askerlerin hareketleri görüldü. Vagonlar süslenmiş, donanmış, şarkılar, sazlar. Allah selâmet versin.

Buradan da hareket olunarak Gebze, Tuzla, Pendik'e varıldı. İstanbul'un ilk merhalesi olan Pendik ne de olsa havasında bir çeşni var. Burada birer ayran içtik. Artık durmak bize fazla geliyordu. Bir an evvel gitmek, evlerimize kavuşmak istiyorduk.

Buradan da hareket olundu. Kartal, Maltepe, Bostancı gibi banliyö istasyonlarını geçerek doğru Haydarpaşa garına akşam saat dörtte vâsıl olduk. (48a) İstanbul'a geçecek arkadaşlarla o civarda kalacak olanlarla vedalaştık.

Vapura binerek köprüye çıktık. Araba ile doğru eve geldim. Bütün âile efrâdını, baba ve annemi ve arkadaşımı, kardeşimi ve Ekrem'i hamd olsun sıhhatte buldum.

Bu suretle Anadolu seyahatimiz dokuz gün sürdü ve böylece de tatlı bir şekilde hitâm buldu.

Bu seyahat sâikıyla bir çok kıymetli şahsiyetlerle tanıştık, görüştük. Ahbâb ve dost kazanmış oldum. Seyahate iştirak edenlerin esâmîsi Konya'da intişâr eden "*Babalık*" gazetesinde neşr edilmiştir ve bunlardan bazılarının imzaları da mevcuttur.

Konya'da fotoğrafçıdan Kubbe-yi Hadrâ'yı gösterir güzel bir resim alarak burada mükellef bir çerçeveye geçirterek Zât-ı Şâhâne'ye takdim ettim. Mevlevî olmaları hasebiyle makbûle geçeceğini bildiğim için cesâret ettim. Hakikaten makbûle geçti. Son zamana kadar Sultan Reşad'ın yazıhanesinin üstünde durduğunu babam söylemişti.

(49a) Konya'yı ikinci ziyâretim

İlhan'ı, askerî ortaokula götürmek için âilesinin ısrarı üzerine karar verdim. 7 Kânûnevvel 1942 Pazartesi günü onbiri çeyrek geçe hareket ettik. Güzel bir hava ve şetâret içinde Sapanca gölünü geçtik. Derbent'te Bedriye'nin zevci Nûri ve trende oğlu Erdoğan'la görüştük. Sapanca gölü hoşuma gitti. Daha sonra Arifiye ve Doğançay, Âdil'e geçildi. Sakarya'nın sarı suları coşkun ve taşkın akıyor. Geyve boğazına girdik hava karardı. Günler kısa. Gece saat onda Eskişehir'e geldik. Tam beş saat bekle-

dik. Hareket saati belli olmadığı gibi niçin beklediğimiz de ma'lûm değil. Bu sebeple bir türlü trenden ayrılamadık. Çok canımız sıkıldı. Yolda İzmir'e giden ve terhis olmuş Jozef Arslan isminde bir Musevî tüccarla tanıştık. İzmir posta kutusu: 90. Burada indi, üçte hareket ettik. Beşte Alayund, yedi buçukda İhsaniye. Buraya kadar bir saatten fazla yokuş çıktık. Gece dağların, vadilerin manzarası câlib-i nazar. Artık sabah oldu, aydınlık. Şimdi bozkır tepe üstünde ovada gidiyoruz. Gazlıgöl, Hamam'da duruldu. Karahisar Maden Suyu Müessesesi cesîm bir teşkilât. Muazzam duvar içinde Hilâl-i Ahmer sancağı asılı. Hamam'da tek katlı banyolu hâneler gördük.

8.20 Afyon. Engin bir ova fakat irtifa 900 küsur. Sağlam bir hava, rutûbet yok. (49b) Burada bir buçuk saat durduk. Müthiş soğuk, dışarı çıktım. Şöyle etrafa bakındım. Uzaktan şehir görünmekte ve tepesine çıktığım cesîm kayayı tekrar seyrettim. Tam otuz sene sonra tekrar görmek ve suyunu içmek nasip imiş. İstasyon yeni yapılmış, muntazam. İstila gören bu yerler henüz imâra kavuşmakta. Birçok yolcular ve askerler ortalığı karıştırıyorlar. Trenlerde intizam yok, her şey karışık.

10.30 Çay; 10.40 İshaklı; 10.55 Yassıyan; 11.05 Akşehir. Burada durduk. Yol arkadaşımız doktor burada indi. Nasreddin Hoca'ya Fâtîha okudum. Güzel bir şehir. Muntazam şose, şehre kadar. Araba ve otolar mevcut. Şehir iki büyük dağın ortasında geniş bir vadi üstüne ovaya hâkim vaziyette. Saat

12.00 Azanköy; 12.40 Çavuşköy; 1.15 Ilgın; 1.50 Kadınhanı. Buralarda durduk. Bilhassa Kadınhanı buğday ambarları ve tuz nakliyat merkezi Koçhisar buraya on sekiz saat. Tuzlu gölden arabalarla tuz geliyor. Zengin bir merkez, tek mil düzlük.

2.30'da Sarayönü. Burada Eskişehirli celep Kerim Ağa ile tanıştık. Sıtmadan muzdarip, Konya'ya gidiyor, tedavi için.

Meydan. Daha sonra Pınarbaşı; 2.40 Konya'ya vâsıl olduk.

Konya'yı uzaktan otuz sene evvel gördüğüm hâlde tekrar tanıdım. İstasyonda Aziz Bey'le beraber arabaya binerek doğru Çukurmektep Sokağı'ndan geçerek hanelerine gittik. Yatmakta olan pederi Kemal Bey'le görüştük. Veda ederek İlhan'la cadde üzerinde Merkez Otel'ine gelerek yerleştik ve gezmek üzere çıktık. Hükümet Meydanı ve civarı şöylece görülerek lokantada akşam taamı edip Şerafeddin Camii'nde yatsı edâ edildi. Gazinoda bir çay içip (50a) otele gelerek yattık.

9 K. Evvel 1942. Çarşamba

Saat 8.'de kahvaltı yaparak Kalenderhâne Caddesi'ni takiben Çörekli'ye ve Musalla'ya kadar gittik. Avdetle Hazret-i Mevlânâ ziyâret edildi. Taamı Merkez Lokanta-

sı'nda; öğle ve ikinci Aziziye Câmii'nde edâ edildi. Kemal Bey ile tekrar görüştük. Mektebe gidilerek İlhan'ı teslim ettim. Müdür İhsan ve Fazıl Bey'lerle görüşüldü. Avdetle çarşı gezildi. Akşam namazını Kapı Camii'nde edâ ederek meşhur kebaptan yedim. Yatsı çarşıda mescitte edâ edildi. Kahvede oturarak saat 9'da otele geldim. Altımızda gazîno mükemmel saz var. Kadınlar söylüyor. Şen şakrak adamlar.

10 K. Evvel 1942 Perşembe

Saat 8'de kalktım. Kemal Bey'e gittim. Aziz Bey ve pederi öğle yemeğine eve götürdüler. Taamdan sonra Aziz Bey'le Alâaddin ve civarı gezildi. Nejad'a uğradık. Dilnâz Hanım'a geldik: Kapı Camii şadırvan karşısı 40 numarada.

Akşam namazı Kapı Camii'nde, yatsı Şerafeddin Camii'nde edâ olundu. Bâde't-taâm kahvede çay içerek saat 9'da otele geldim.

11 K. Evvel 1942 Cuma

Her taraf çiğ içinde. Soğuk müthiş. Cuma namazını Selimiye'de edâ ettim. Hazret-i Mevlânâ'yı tekrar ziyâret ettim. Öğle taâmı kebab yedim. Aziz Bey'le birleştik. Kardeşine tâlip olan mülâzımla görüştük. Şehirde dolaştım. Akşam otelde yemek yedim. Saat 9'da yattım.

12 K. Evvel 1942 Cumartesi

Mahkeme Hamamı'nda yıkandım. Mektebe giderek İlhan'ı gördüm. Müdür ve Fâzıl Bey'le görüştüm. Avdetinde Dilnâz Hanım'a geldim. Nejat'la beraber yemek yedim. Namazları Kapı Camii'nde edâ ederek çarşayı gezdim. Hediyeelik iğneler ve ... aldım. Akşamı mescidde edâ ederek saat 9'da otele geldim.

(50b) 13 K. Evvel 1942 Pazar

Bugün İstanbul'a hareket edilecek. Aziz Bey ve kardeşi Enîse Hanım beraber. Dâirede Kemal Bey'e mülâkî olarak vali muavini Ekrem Bey'le görüştüm. Bu zat kapıdan beni görür görmez tanıdı. "İsmail Bey mâşallah hâlâ genç ve dinç." dedi. Beni birçok hâtıraları saymaya mecbur etti. Zira kendisini tanıyamadım. Meğer 25 sene evvel Mâliyeden maaş aldığım zaman Merkez Masraf Kalemi'nde bizim bordroları imza edermiş. Zekâsına hayrân oldum. Öğle yemeğini evde ederek saat 4'te arabayla otele gelip hesap görerek istasyona hareket edildi.

Konya'da hayat çok pahalı. Et, ekmek, sebze bol ve ucuzdur. Ekmek francala 45; ikinci 40. Bir nev' ekmek pide 20 kuruştur. Hâlis buğday. Aynı zaman-

da karne ile memur ekmeği de vardır. Bal 400; yağ 400; pekmez 170 kuruştur. Bulgur göremedim. Pirinç İstanbul fiyatı. Biletlerimizi alarak vagona bindik 5.40'da hareket edildi. Samîmi teşyî olunduk.

Mehtap yedi günlük olmasına rağmen kâfi derecede aydınlık vermekte. Düz ovada süratle koşmaktayız. Hava karardı. Pınarbaşı'nda ve diğer mevkilerde durmak suretiyle saat on iki oldu. Bozkırları aşıyoruz. Her taraf vâsi ova. Mehtap bu düzlüklerde renksiz bir tablo hâlinde. Bütün bu muhit sedasız, sâkin, fertsiz, uykuya dalmış yorgun bir adam hâlinde.

Saat 1.30'da Afyon'a geldik. Müthiş bir soğuk var. Garın büyük lokantası İzmir, Bandırma ve İstanbul yolcularıyla dolu. Herkes yemek ve içmekte. Duman-dan göz gözü görmüyor. Biz de suyumuzu tazeledik. Yarım saat sonra hareket edildi. Arazi bembeyaz çığ ile örtülmüş. (51a) Gecenin haşyeti insanı teheyyüce sevk ediyor. Uyumadım doyasıya kırları, dağları seyrettim.

14 K. Evvel 1942

Sabah olduğu zaman epey yol aldığımızı anladım. Eskişehir'e yaklaştık. Nihayet vâsil olduk. Bir buçuk saat durarak vagonumuzu değiştirdik. Su içtik. Fincanlar aldım. Hareket edildi. Şimdi azimette görmediğimiz yerleri gündüz geçtiğimiz için buralarını da görmekteyiz. Civar dağlar, vadiler şâyân-ı temâşâ. Arazi değişti. Yeşillik başladı. Dağlarda çamlar, ormanlar, akarsular, köprüler, köyler, büyük kasabalar görülmekte. Akşehir'e geldik. Suyu içildi. Lefke köprüsü cesîm ve şehir güzel. Şimdi hissedilir derecede aşağı inmekteyiz. Bazı yerlerde adeta yokuş. Nihâyet Alayund'a sapmadan Kütahya'ya geldik. Güzel bir şehir. Yarım saat sonra hareket edildi.

Porsuk çayı geçildi. Daha sonra Sakarya vadisine girdik mütemadiyen döne döne cesîm yollar, köprüler, yüksek dağların diplerinden geçerek Doğançay'a geldik. Abaza köyü. Biraz sonra Arifiye'de durduk. Adapazarı yolcuları buradan aktarma oldu. Sakarya buralarda pek azametli akıyor. Burada köy Antinosu var, güzel yer. Hareket olunarak Sapanca'ya geldik. Akşam oldu. Derbent'de tevakkuf ve hareketle İzmit'e gelindi. Burada balık aldık. Yemek yedik. Bir saatten sonra hareketle Pendik'e kadar her yerde dura dura gelindi. Mu'tâd vakitten tam beş saat sonra Haydar'a gelerek bir buçuk saat vapur bekledik.

Tam saat 1'de hamdolsun evimize vâsil olduk.